

Inleiding

Tussen 1391 en 1395 werd even buiten de muren van Utrecht een klooster gebouwd. Het klooster zou de naam Nieuwlicht krijgen en bewoond worden door monniken in witte gewaden behorend tot de orde der kartuizers. Deze orde onderscheidde zich van alle andere ordes door haar strenge naleving van afzondering, ascese en meditatie. Niet lang na de stichting is de geschiedenis van Nieuwlicht opgeschreven in een stichtingskroniek. Deze kroniek is helaas verloren gegaan, maar een zestiende-eeuwse afschrift staat in dit onderzoek centraal.

Incipit chronica huius nostrae domus scilicet Novae lucis : “Hier begint de kroniek van ons klooster, te weten Nieuwlicht.” Aldus de eerste zin van dit afschrift van de stichtingskroniek van Nieuwlicht. In verband met een stage in Het Utrechts Archief, heb ik de eer gehad als eerste dit manuscript te mogen transcriberen en van historisch commentaar te voorzien. In het kader van het project ‘Sleutels tot de geschiedenis van Utrecht’, zal Het Utrechts Archief in samenwerking met de Universiteitsbibliotheek Utrecht dit afschrift in de toekomst ook van een Nederlandse vertaling voorzien en met een vijftiental andere kronieken aanbieden op een internetsite.

Dit onderzoek is onderverdeeld in twee delen. In het eerste deel heb ik een beeld willen schetsen van de kartuizerorde en van de geschiedenis van het Utrechtse kartuizerklooster. Het is geenszins mijn bedoeling geweest een uitgebreide uiteenzetting van de geschiedenis van de orde en van het klooster te schrijven. Dit deel dient enkel als inleiding op de kroniek. Het leek mij verstandig om achtergrondinformatie van het leven van een middeleeuwse kartuizermonnik en van zijn klooster aan te bieden, voordat er in diens werk gedoken wordt. Zodoende kan de inhoud van de kroniek beter begrepen worden.

In het tweede deel zijn de resultaten van mijn stageonderzoek opgenomen. Voordat de transcriptie van het hele handschrift en het historisch commentaar op de ontstaanskroniek aan bod zijn, is er aandacht besteed aan de codicologische eigenschappen van het manuscript en aan een inhoudelijke vergelijking met andere afschriften.

DEEL I

De Orde der Kartuziers

Bruno van Keulen stichtte in 1084 het eerste kartuizerklooster vlakbij Grenoble in de Franse Alpen. Hij was een talentvolle clericus en genoot een welgesteld leven. In 1080 kreeg hij zelfs de bisschopszetel van Reims aangeboden. Bruno koos ervoor deze waardigheid af te wijzen. Hij zag maar al te goed hoe de wereldlijke en kerkelijke politiek doordrenkt was van intriges en machtsmisbruik en was tot de overtuiging gekomen dat hij God beter ver van deze roerige omgeving zou kunnen dienen.¹

Hij vertrok met twee volgelingen uit Reims en vestigde zich als kluizenaar midden in een woud op een uithoek van Champagne en Bourgondië, op een goed van het klooster Molesmes. In korte tijd kregen deze drie heren zo een grote aanhang dat ze genoodzaakt waren te moeten kiezen zich aan te sluiten bij het klooster van Molesmes of elders het eremitisme na te volgen. Het merendeel van zijn aanhangers koos te blijven in Molesmes, maar Bruno koos te vertrekken en samen met zes anderen bereikte hij in juni 1084 Grenoble, waar de latere heilige Hugo van Grenoble, Bruno's vroegere leerling, bisschop was. Hugo wees hem Chartreuse aan, een ruw en onherbergzaam gebied. Hier bouwden Bruno en zijn aanhangers hun kluizen bijeen, die later zouden uitgroeien tot de Grande Chartreuse, het moederhuis van de kartuizerorde.

Bruno verbleef maar zes jaar in de Chartreuse. In 1090 werd hij namelijk door de nieuwe paus Urbanus II, een andere vroegere leerling van Bruno, naar Rome geroepen om als raadsman van de paus te helpen in de strijd tegen de hegemonie van keizer Hendrik IV van het Heilig Roomse Rijk over de kerk. Deze strijd staat bekend als de investituurstrijd. Bruno had het erg moeilijk met de levensstijl aan het pauselijk hof. Hij wees de bisschopszetel van Reggio af en kreeg in 1092 de toestemming van de paus zich te mogen terugtrekken in Calabrië (Zuidwest-Italië). Daar stichtte Bruno de ermitage van Santa Maria del Bosco en stierf er op 6 oktober 1101. Pas in 1623 zou de canonisatie van de heilige Bruno afgerond worden.

De groei van de orde verliep heel langzaam en bleef in het begin beperkt tot Frankrijk en Italië. Bijna de helft van de in 1500 bestaande kartuizerkloosters ontstonden in de veertiende eeuw. Volgens J.G.M. Sanders is het trage tempo van de verspreiding en het relatief kleine aantal kloosters verklaarbaar door de strenge regels en dientengevolge grote afstand tot de lekenwereld, het grote vermogen dat nodig was om een kartuizerklooster te kunnen stichten, de voorzichtigheid waarmee nieuwe kloosters in de orde werden opgenomen en de concurrentie van andere orden, in de twaalfde eeuw de cisterciënzers en norbertijnen, in de dertiende eeuw vooral mendicanten.² Het is overigens goed om te weten dat er vanaf 1145 ook een vrouwelijke tak van de orde bestaat; de kartuizerinnen.

De kartuizerorde wordt gekenmerkt door een streng ascetisme, eenzaamheid, ongestoorde contemplatie en afzondering. Kartuziers legden de gelofte af van standvastigheid, gehoorzaamheid en

---

¹ J.G.M. Sanders, *Waterland als woestijn. Geschiedenis van het kartuizerklooster 'Het Hollandse Huis' bij Geertruidenberg 1136-1595*. Hollandse Studiën 25 (Hilversum 1990)15.

² Sanders, *Waterland als woestijn*, 17.

bekering. Bruno ging uit van de regel van Benedictus, maar bracht enkele wijzigingen aan om zijn kluizenaarsideaal te kunnen verwezenlijken.³ Zo moesten kartuizers niet alleen afgezonderd worden van de wereld, maar ook van elkaar. Zij leefden elk in een eigen huisje, waar zij zich ongestoord konden richten tot God. Afzonderlijk werd er in die huisjes gebeden, gegeten, gestudeerd en handarbeid verricht. De individuele ‘cel’ vormde de eerste grens voor een kartuizer. In totaal waren er vier grenzen opdat de monnik zijn isolement niet kon doorbreken: naast de cel ook de kloostermuren, de aan de zondagse wandeling gestelde “grens der monniken” (*termini monachorum*) en op enige kilometers afstand de “grens van de procurator” (*termini procuratoris*), om diens werkzaamheden niet te hinderen.⁴

De kartuizers droegen witten gewaden en mochten niet praten.⁵ Zij aten karig, vasten vaak en onthielden zich altijd van vlees. Er werd alleen drie keer per dag gezamenlijk in de kerk gebeden met de andere monniken; ’s nachts de metten, ’s ochtends de lauden en in de namiddag de vespers. Een dagelijkse mis werd pas in 1222 regel. Op zon- en feestdagen werd er wel gezamenlijk gegeten en mochten de monniken samen wandelen en praten.

De orde werd centraal bestuurd door het Generaal Kapittel in de Grande Chartreuse. Deze jaarlijks op de vierde zondag na Pasen door de prior van de Grande Chartreuse samengeroepen vergadering van alle priors, bepaalde de gang van zaken in de orde. Daar werden onder andere de verslagen van de visitatoren gehoord, die jaarlijks alle kloosters van een provincie controleerden, en de voorschriften opgesteld, die het leven van de orde als geheel en van elk klooster afzonderlijk tot in de kleinste details regelden.⁶ Elke prior had absoluut gezag in zijn klooster. Hij werd gekozen door en uit de koormonniken, de *monachi*, maar het Generaal Kapittel moest de keuze wel bevestigen.

De koormonniken waren de ingetreden broeders die volgens de strenge regels van de orde leefden. Deze groep bestond uit gewone monniken, de prior, de vicaris, de procurator, de sacrista en de novice. De vicaris was de waarnemer voor de prior bij diens afwezigheid. De procurator hielp de prior bij het alledaagse bestuur van het klooster. De zorg voor de kerk droeg de sacrista en de novice was een nog niet ingetreden broeder, die al wel een proefperiode in het klooster achter de rug had.

Zij waren echter niet de enige bewoners van een kartuizerklooster. Er leefden namelijk ook lekebroeders, reddieten, donaten en proveniers. De lekebroeders voerden de dagelijkse karweitjes uit om de monniken de kans te geven zich volledig te concentreren op God. Zij hadden daarom minder strenge leefregels, maar wel de geloftes van gehoorzaamheid, bekering en volharding. De reddieten konden een aangepaste monnikenleven aannemen vanwege lichamelijke zwakheid. De donaten hadden zich middels een contract aan de orde gegeven. Zij waren half religieus en half seculier. De proveniers,

---

³ Sanders, *Waterland als woestijn*, 37.

⁴ J.P. Gumbert, ‘De kartuizers en hun Delftse klooster’, in: *De kartuizers en hun Delftse klooster. Een bundel studiën, verschenen ter gelegenheid van het achtste lustrum van het Genootschap Delfia Batavorum*, red. Rothfus, R. en Rozemond, A.J.H. (Delft, 1975) 10-11.

⁵ Zie de documentaire *Into Great Silence* (2006) van Philip Gröning om een beeld te krijgen van het dagelijks leven en de absolute stilte van de kartuizers.

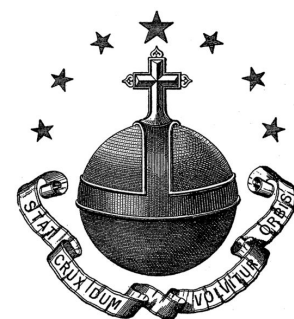
⁶ Gumbert, ‘De kartuizers en hun Delftse klooster’, 11.

voornamelijk oudere mannen, kochten een plek in het klooster om materieel onbezorgd hun laatste jaren te leven. De functies van reddieten en proveniers zijn in 1528 afgeschaft.

Ideaal voor een kartuizerklooster was het aantal van twaalf monniken en een prior, met daarbij ongeveer evenveel lekebroeders. Dit aantal kon zonder problemen leven van de exploitatie van de grond rondom het klooster. In de praktijk week niet alleen dit aantal nogal eens af van het ideaal, maar veranderden in de loop der tijd ook een aantal andere uitgangspunten. Bruno had namelijk geen geschreven regel nagelaten, waardoor het Generaal Kapittel aanpassingen kon maken van bestaande 'gebruiken'.⁷ Een klooster hoefde naarmate de tijd vorderde bijvoorbeeld niet meer in de woeste eenzaamheid gebouwd te worden, maar mocht ook buiten een stad komen te staan. De economie van een klooster berustte niet meer op het terrein rondom het klooster, maar steeds meer op verre landerijen die verpacht werden en waarvan de procurator de tienden en de pachttermijnen inde. Geld en goederen werden maar al te graag van weldoeners geaccepteerd, iets dat in de elfde eeuw zeker niet gebeurde. Het armoede-ideaal hield wel stand, maar kreeg een andere vorm; deels omdat de welvaart groeide, maar deels ook omdat de kartuizers uit de hogere lagen van de samenleving kwamen.⁸ We zullen zien dat dit ook het geval was met het Utrechtse kartuizerklooster.

In de Nederlanden werden in de veertiende en vijftiende eeuw in totaal tweeëntwintig kartuizerkloosters gesticht. In deze periode ontstond in de kerk het Grote Schisma (1378-1417) en in de maatschappij groeide het verlangen naar een verinnerlijkte geloofsbeleving en ontstond het ideaal van een arme en eenvoudige kerk. Dit streven vond op het eind van de veertiende eeuw een vertaling voor een breder publiek in de Moderne Devotie. Terwijl andere religieuze ordes hervormingen en afsplitsingen kenden, bleven de kartuizers vanwege hun strenge leefstijl stabiel.⁹ Daarnaast bleven de kartuizerkloosters, zoals bedoeld door Bruno, klein. Het aantal van vierentwintig monniken werd slechts bij uitzonderingen bereikt.¹⁰ Hun manier van leven paste in de Moderne Devotie, waardoor stichtingen van deze oude Orde in deze vernieuwende periode in de Nederlanden verklaarbaar zijn.¹¹ De protestantisering en het daarmee gepaard gaande geweld verwoestte de meeste kartuizerkloosters in de Nederlanden. In het Noorden verdwenen de kartuizers tussen 1572-1600 voorgoed, met uitzondering van het Roermondse kartuizerklooster.

Afb. 1: Het wapen van de kartuizers.
De bol symboliseert de wereld, een kruis overstijgt haar samen met zeven sterren: de eerste zeven kartuizers. De tekst luidt: *Stat crux dum volvitur orbis*: "Terwijl de wereld draait, staat het kruis vast."

⁷ Sanders, *Waterland als woestijn*, 28-29.

⁸ Gumbert, 'De kartuizers en hun Delftse klooster', 13-14.

⁹ Sanders, *Waterland als woestijn*, 171.

¹⁰ Gumbert, 'De kartuizers en hun Delftse klooster', 12.

¹¹ A.J. van den Hoven van Genderen, 'Op het toppunt van de macht (1304-1528)', in: *Een paradijs vol weelde*. *Geschiedenis van de stad Utrecht*, Bruin, R.E. de e.a. (red.) (Utrecht, 2000) 168-169

Domus Novae Lucis 1391-1579

Terwijl in de Nederlanden een machtsstrijd woedde tussen Hoeken en Kabeljauwen en de kerk verscheurd was tussen een paus in Rome en een paus in Avignon, werd in 1391 vlakbij Utrecht het kartuizerklooster Nieuwlicht (*Novae Lucis*) gesticht.

Het verhaal van klooster Nieuwlicht begint met Zweder van Abcoude, heer van Gaasbeek, Putten en Strijen (en vanaf 1397 ook heer van Abcoude en Wijk bij Duurstede). Van deze edelman is geschreven dat hij uit devotie voor st. Salvator twee bedevaarten naar Montreuil ondernam, waar toen de zweetdoek van Veronica bewaard werd.¹² Tijdens het vereren van de zweetdoek merkte Zweder dat het Heilige Aangezicht zich als verontwaardigd van hem afwendde. Hij keerde bedroefd en ontzet terug naar het Noorden. Zijn jeugdvriend Tideman Graeuwert, prior in het kartuizerklooster te Brugge, herinnerde hem dat hij jaren terug in stilte de gelofte had gedaan een kartuizerklooster te zullen stichten, maar dit nog niet gedaan had. Hij overtuigde Zweder ervan zijn gelofte serieus te nemen en de zweetdoek opnieuw te bezoeken. Zweder ging terug naar Montreuil en het Heilige Aangezicht keek hem dit keer liefdevol aan.¹³

Op 21 Augustus 1391 liet hij een akte schrijven met de intentie een kartuizerklooster vlakbij Utrecht te willen stichten. Het Utrechts Archief is in het bezit van een afschrift ervan. Het begin luidt als volgt:

“Inden name des Vaders, des Zoens, ende des Heylischs Gheests, amen.
Wij Zweder van Abcoude, heer van Gaesbeecke, van Putten ende van Stryen, maken kond allen den ghenen die desen bryef zullen zyen of horen lesen, dat wy uuyt den zalighen inval ende meninghe die onse heere God ons verlyent heeft ende ons by sijre ghenaden zal helpen volbrenghe wille hebben ende volcomen begheerte te funderen, te doteren ende up te rechten een godshuus ende collegye van der orden van Cartooyen ende dair in te verwerven ende te vergaderen pryesteren ende broederen die dair in na den staet van hoirre ouden den dyenst Gods volbrenghe zullen inder eeren Gods onser zyelen ende onser ouders zyelen zalicheid. Ende eb onze meninghe dat dit voorscreven clooster ligghen zal by der stat van Utrecht als men naist ende ghevoeghelicst vercryghen mach.[...]”¹⁴

Dit keer hield Zweder zich aan zijn woord. Hij schonk aan het te bouwen klooster een jaar later onder andere enkele gorzen en andersoortig buitendijkse landen van zijn heerlijkheden Putten en Strijen, in het westelijk gedeelte van de Hoekse Waard. Met de opbrengsten daarvan zou het klooster kunnen leven. In de eerste helft van de vijftiende eeuw vormde dan ook een belangrijke activiteit van Nieuwlicht het leiden van de bedijking, polderbeheer en akkerbouw van deze gronden door hun

---

¹² Nu wordt van de zweetdoek te Montreuil gedacht dat het om een kopie gaat van de zweetdoek in het Vaticaan. De kopie zou in 1249 door de toenmalige toekomstige paus Urbanus IV geschonken zijn aan zijn zus, de abdis van het klooster in Montreuil.

¹³ H.J.J. Scholtens, ‘De priors van het Karthuizer klooster Nieuwlicht bij Utrecht’, *Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht* 53 (1929) 312.

¹⁴ HUA, toegangsnr 1006-3, inv.nr.1, fol. 1r-v en 2, fol. 1 en fol. 2v-3r.

pachters.¹⁵ De naam ‘Munnikenland’ bij Westmaas herinnert ons nog aan de inspanningen van de Utrechtse kartuizermonniken deze gebieden te bedijken.¹⁶ In de tweede helft van de vijftiende eeuw konden de kartuizers, door grondverkoop of voltooiing van de bedijkingen en ontginningen van deze gebieden, overgaan op het coördineren van omvangrijke ontginningen en verveningen van andere verworven gebieden in onder andere de Stichtse venen onder Renswoude (onder meer te Emminkhuizen) en Rhenen (Veenendaal). Maar voordat dit gebeurde moest het klooster gebouwd worden.

Tideman Grauwert zou Zweder helpen met het opzetten van het klooster. Grauwert zelf kwam uit een vooraanstaande Utrechtse familie en was hoogstwaarschijnlijk een jeugdvriend van Zweder van Abcoude.¹⁷ Hij werd nog voor het einde van 1391 door het Generaal Kapittel ontheven van zijn prioraat in Brugge en ingezet om het klooster bij Utrecht op te zetten. In februari 1392 werd het landgoed Bloemendaal, ten noorden van de stad Utrecht en ten westen van het Oude Diep (Ondiep) bij de Vecht, aangekocht en in erfpacht ontvangen.¹⁸ In mei van datzelfde jaar werd een begin gemaakt met de bouw van het klooster. De twee algemene kloostervleugels kregen de namen ‘Magna Galilea’ en ‘Parva Galilea’ (Groot en Klein Galilea).

In 1395 werd Nieuwlicht geïncorporeerd in de orde der kartuizers en mocht zij tevens haar eerste monniken ontvangen. De eerste drie monniken die prior Tideman Grauwert bij zich riep om het nieuwe klooster te beginnen heetten Zweder van Boecholt uit het Keulse klooster, Dirk Brune uit het Brugse klooster en Albertus de Colonia, waarschijnlijk ook uit Keulen.¹⁹ Het aantal monniken was in 1406 al gestegen naar twaalf (prior inbegrepen), waarvan de meeste afkomstig waren uit andere kloosters, maar drie in Nieuwlicht ingetreden waren: Adam de Scoerl, Gerardus Graeyert en Jacobus de Eyck.

Het klooster heette officieel ‘De kartuize van het Nieuwe Licht van st.Salvator in Bloemendaal buiten de stad Utrecht’, veelal afgekort tot ‘Nieuwlicht’ en in de volksmond ook wel ‘Chartroise’ genoemd. Zij kwam te liggen in de ordesprovincie ‘Provincia Alemanie Inferioris’. Vanwege de groei van het aantal kloosters moest de kartuizerorde, om het voor de visitatoren mogelijk

---

¹⁵ H.L.Ph. Leeuwenberg, ‘Westmaas, een kartuizer nederzetting in de Hoeksewaard’, in: Dekker, C., e.a. (red.), *De kerk en de Nederlanden* (Hilversum 1997) p. 297-313.

¹⁶ A.G. de Groot, ‘Zweder en Jacob van Gaasbeek in Zuid-Holland’, *Zuid-Hollandse Studiën* VIII (Voorburg, 1959) 60.

¹⁷ Egger van Kalkar schreef over Tideman: *socium suum* (van Zweder) *in scholis*. Henric Egger van Kalkar heeft waarschijnlijk al in 1398 een stichtingskroniek van het klooster Nieuwlicht geschreven. Hij was ten tijde van de stichting van Nieuwlicht de visitator van Provincia Alemanie Inferioris en daardoor nauw betrokken met de bouw van het Utrechtse kartuizerklooster. Zie: Vermeer, H.B.C.W., *Het tractaat ‘Ortus et decursus ordinis Cartusiensis’ van Hendrik Egger van Kalkar. Met een biographische inleiding* (diss. Leiden 1929) Kalkars oorspronkelijke kroniek is verloren gegaan maar aan het einde van de negentiende eeuw heeft Charles leCouteulx enkele passages overgeschreven in zijn *Annales Ordinis Cartusiensis* in : C. le Couteulx, *Annales Ordinis Cartusiensis ab anno 1084 ad annum 1429* VI (Montreuil 1887-1891) 447.

¹⁸ HUA, toegangsnr 1006-3, inv.nr. 1, fol. 19v-r en 2, fol. 82v-r.

¹⁹ H.J.J. Scholtens, ‘Necrologie van de Utrechtse kartuizers’, *Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht* 71, (1952) 103.

te maken alle kloosters in een provincie te bezoeken, een aantal keer haar provinciegrenzen aanpassen. Voor Nieuwlicht betekende dit dat zij vanaf 1400 kwam te liggen in de nieuwe ‘Provincia Rheni’ en vanaf 1427 in ‘Provincia Picardiae Remotioris’.

In 1396 werd de eerste steen gelegd van de kloosterkerk. De bouw van de kerk zou elf jaar duren en kon in 1407 ingewijd worden. Ondertussen is in 1400 Zweder van Abcoude overleden. Zijn enige zoon Jacob van Abcoude zou later een belangrijke begunstiger voor het klooster worden, maar bij het overlijden van zijn vader was hij nog minderjarig.²⁰ Hierdoor werd Zweder's broer Willem van Abcoude en Duurstede voogd van Jacob en tevens de tweede stichter van Nieuwlicht.

Ondanks de vele weldoeners en verworven gebieden kampte Nieuwlicht niet al te lang na de stichting met financiële problemen.²¹ Rond 1412 moesten de monniken vanwege de economische problemen in andere kartuizerkloosters worden “uitbesteed”. We kunnen niet met zekerheid achterhalen hoe lang deze ballingschap geduurd heeft, maar in 1417 was het leven in Nieuwlicht weer hersteld.²² Eigenlijk had dit niet mogen gebeuren, omdat de kartuizerorde als voorwaarde om een nieuw klooster te stichten stelde dat er een stichtingskapitaal aanwezig was dat het levensonderhoud van de monniken moest garanderen.²³ Nieuwlicht voldeed aan deze voorwaarde aangezien Zweder van Abcoude had uitgerekend dat de geschonken gebieden jaarlijks 500 Franse schilden op zouden brengen.²⁴ Dat Nieuwlicht toch in de financiële problemen kwam, heeft waarschijnlijk te maken met de hoge kosten van de bedijkingen en het kopen van nieuwe landerijen.²⁵

Tussen 1428 en 1432 moesten de zestien Utrechtse kartuizers voor een tweede maal uitwijken naar andere kloosters, dit keer vanwege de onrust die ontstaan was tijdens het Utrechtse Schisma (1423-1450). De Utrechtse bisschopszetel was namelijk vrijgekomen en de paus had Zweder van Culemborg aangewezen als nieuwe bisschop terwijl de Utrechtse kapittels gekozen hadden voor Rudolf van Diepholt.

In 1485 begon Nieuwlicht met de oprichting van haar dochterklooster ‘Zonnenberg’ bij Kampen. Binnen de kloostermuren hadden de kartuizers van Nieuwlicht twee essentiële taken. Allereerst was daar de kopieerarbeid van manuscripten in het scriptorium en in samenhang daarmee de opbouw van een bibliotheek. Dat speelde vooral in de periode van 1440 tot 1520.²⁶ Vervolgens moesten de kartuizers talloze memoriediensten houden en de graven verzorgen van de vele weldoeners die binnen de muren van het klooster hun laatste rustplaats voor zich hadden gereserveerd. Rond 1540 waren er meer dan twintig monniken in Nieuwlicht.

---

²⁰ De Groot, ‘Zweder en Jacob van Gaasbeek in Zuid-Holland’, 61.

²¹ J.P.Gumbert, *Die Utrechter Kartäuser und ihre Bücher im frühen fünfzehnten Jahrhundert* (Leiden 1974) 31-33.

²² Gumbert, *Die Utrechter Kartäuser*, 33.

²³ Gumbert, ‘De kartuizers en hun Delftse klooster’, 13.

²⁴ Gumbert, *Die Utrechter Kartäuser*, 25 voetnoot 16.

²⁵ Gumbert, *Die Utrechter Kartäuser*, 31-32.

²⁶ *Ibidem*, 39.

De Tachtigjarige Oorlog zorgde in 1579 voor het einde van klooster Nieuwlicht. Al in 1572 waren nogal wat broeders uit angst voor de oorlog de stad Utrecht ingevlucht.²⁷ Tegelijkertijd wilde het Generaal Kapittel uit voorzorg enkele overplaatsingen van Utrechtse kartuizers naar elders. De overige monniken keerden in 1573 terug naar hun klooster Nieuwlicht.²⁸ In 1579 zagen de kartuizers zich genoodzaakt hun klooster te moeten verlaten, omdat staatstroepen het klooster bezetten. Zij vestigden zich in de stad Utrecht, waar zij onderdak vonden in het huis van domproost Cornelis van Mierop aan de Kromme Nieuwegracht (heden nr. 66).²⁹ In 1580 werd het kloostergebouw afgebroken. Alleen het poortgebouw en de boerderij mochten blijven staan.

De Utrechtse kartuizers hielden nog een tijdlang in de stad Utrecht een gemeenschap in stand, maar in 1583 gaf het Generaal Kapittel het advies aan de Utrechtse kartuizers zich te verspreiden en uit te wijken naar andere kloosters. Bijna alle monniken gingen naar andere kloosters in ballingschap, maar enkele kozen ervoor, gealimenteerd door de Staten van Utrecht, in Utrecht te blijven. De bezittingen van het klooster waren al door de Staten in beslag genomen. In 1593 leefden er in Utrecht nog zes kartuizer monniken. Zij woonden op dat moment aan de Mariaplaats. Omdat de Staten van Utrecht de opname van nieuwe kloosterlingen hadden verboden, stierf de Utrechtse kartuise kloostergemeenschap in de jaren daarna geleidelijk uit.

---

²⁷ L. van Hasselt, 'Het Necrologium van het Karthuizerklooster Nieuwlicht of Bloemendaal buiten Utrecht', in: *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht* IX (Utrecht 1886) 362.

²⁸ Scholtens, 'De priors van het Karthuizer klooster Nieuwlicht bij Utrecht', 345.

²⁹ Gumbert, *Die Utrechter Kartäuser*, 40.

Afb. 2: Gezicht op het Kartuizerklooster te Utrecht.
Fotoreproductie van een tekening van Jan Stellingwerf uit
ca.1725 naar een onbekende oudere tekening uit ca. 1600.

DEEL II

Het handschrift

Signatuur: Het Utrechts Archief, T1006-3: archief van het kartuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht, inv.nr. 3: *Chronicon seu fundatio Cartusiae Ultraiectinae*, kronieken en aantekeningen betreffende het klooster Nieuwlicht, afschriften. (vroeger Archief van Kleine Kapittelen en Kloosters (KKK) no. 579)

Titel: *Chronicon seu fundatio Cartusiae Ultraiectinae*. Op de achterkant van de kaft staat echter *Chronicon Abbatiae Novae Lucis de Utrecht*.

Inhoud :

- (3-6) *De fundatione monasterii Carthusianorum iuxta Ultraiectum, quod dicitur Novae lucis in Valle florum, patronum habens Salvatorem*, kroniek over de stichtingsjaren 1391-1407, afschrift door Gijsbert Lap van Waveren³⁰;
- (7-22) *Incipit chronica huius nostrae domus scilicet Novae lucis et in den Enghe ac in Valle Florum a domino Salvatore patrono nostro ut speramus divinitus inclutae*, kroniek van de oprichting, begiftiging en bevestiging van het klooster over 1391-1407;
- (22-24) *Sequuntur metri de praedicta materia*, gedicht op het klooster Nieuwlicht
- (25-30) *Sequuntur alia metra de eadem materia*, gedichten op het klooster Nieuwlicht
- (30-31) *De titulo 'Vallis florum'*, gedicht op het klooster Nieuwlicht
- (31-32) *De titulo 'Novae lucis'*, gedicht op het klooster Nieuwlicht
- (33-34) *De titulo 'In de Enghe'*, gedicht op het klooster Nieuwlicht
- (34) *Brevis recapitulatio praedictorum*
- (35-37) *Rigmus deprecatorius de materia praedicta*, hymne
- (37) Lijst van de provincies van de kartuizerorde
- (38-47) Lijst van alle kartuizerkloosters
- (47-52) Beredeneerde lijst van pauselijke privileges verleend aan kartuizerkloosters
- (52) Gebed voor de bescherming van het klooster

Taal: Latijn

Plaats: het klooster Nieuwlicht bij Utrecht

Datering: eind 16^e eeuw. Volgens Gumbert (*Die Utrechter Kartäuser*, 20-21) is de oorspronkelijke tekst omstreeks 1398-1400 ontstaan.

Boekblok: 54 pagina's, voorin 4 en achterin 36 bij latere binding toegevoegde blanco bladen. Na de eerste vier blanco pagina's begint de tekst en ook de paginanummering. De nummering is niet oorspronkelijk, maar later met potlood bijgeschreven. De nummering houdt op waar de tekst ook ophoudt, waarna nog 36 blanco pagina's volgen.

---

³⁰ Gijsbert Lap van Waveren was advocaat te Utrecht in de zeventiende eeuw.

Papier: het handschrift bestaat uit twee soorten papier. De tekst (p.1-53) is geschreven op reeds verkleurd papier, maar de later toegevoegde blanco bladen zien er nog wit uit. De pagina's 7-52 steken 1cm bij de rand uit. De randen van p.7 zijn net zo verkleurd en vies als p.1. Dit zou kunnen betekenen dat het handschrift gedurende lange tijd geen koft heeft gehad.

Op het papier werden daarom ook twee type watermerken aangetroffen:

- Het papier waarop de tekst staat heeft als watermerk een patriarchale kruis met daarin twee in elkaar gedraaide letter C en erboven een kroon. Hoogte 70mm, breedte 40mm. Uit de periode 1600-1660 heb ik soortgelijke merken gevonden, maar net iets anders. Ik vermoed daarom dat dit papier, in overeenstemming met de datering van Gumbert, uit de tweede helft van de 16^e eeuw stamt. De plaats van herkomst is onbekend.

Vergelijk W.A. Churchill, *Watermarks in paper in Holland, England, France etc. in the XVII en XVIII centuries and their interconnection* (Amsterdam 1967) afb. 312 uit 1625 en T. Laurentius, *Watermarks 1650-1700 found in the Zeeland Archives* (september 2007) afb. 245 tot 258.

-De blanco bladzijden hebben als watermerk een ruiter gezeten op paard. Het paard houdt de voorpoten omhoog en de ruiter houdt een rol in zijn hand. Onder het paard staat de naam P.W. de Veyfde, oftewel Prins Willem de vijfde (1748-1806). Hoogte 122mm, breedte paard 110mm, breedte tekst 150mm. De andere helft van het blad heeft in hoofdletters de naam Kouwenhoven staan. Hoogte 7mm, breedte 105mm. Dit papier komt uit 1771 uit een papiermolen van Zaandijk. Vergelijk W.A. Churchill, *Watermerks in paper in Holland, England, France etc. in the XVII en XVIII centuries and their interconnection* (Amsterdam 1967) afb.167.

Opbouw codex: 1III, 2, 3I (3-6), 4XI(7-48), 5I(49-52), 6IV, 7v, 8III, 9III, 10IV.

Het lijkt erop alsof voor de oorspronkelijke zestiende-eeuwse tekstgedeelte (p.7-52) elf bifolia waren uitgetrokken, maar dat de auteur aan het eind merkte nog één bifolia voor de laatste vier pagina's nog te hebben. Lap van Waveren heeft voor zijn afschrift (p.3-6) ook één bifolia toegevoegd.

Afmetingen: het handschrift meet 33 x 21,5 cm, bladspiegel 26 x 16 cm.

Schrift: Twee handschriften duidelijk te onderscheiden: het overgrote deel (p.7-52, auteur onbekend) is goed leesbaar, maar p.1-6 is een later ingebonden afschrift door Gijsbert Lap van Waveren (17e eeuw) en slecht leesbaar.

Verwijzingen in de marge:

Invoegingen: p.14, 18

Persoonlijke aantekeningen: p.17, 46

Uitleg: p.3, 4, 5, 16, 30, 37

Correcties worden ook gemaakt door:

Foutieve tekst door te strepen: p.3, 5, 7, 10, 13, 18, 21, 22, 28, 31, 45, 48, 49, 51

Het gemiste toe te voegen boven of bij een regel: p.3, 16, 37, 51

Provenance:

Na de sluiting van het klooster Nieuwlicht, tijdens de Opstand en de invoering van de Reformatie, heeft de inboedel van Nieuwlicht nauwelijks van plundering te lijden gehad. De Staten van Utrecht zelf hadden dat uit alle macht verhinderd. De Staten hadden vanaf 1587 de administratie van de Utrechtse kartuizers in handen. Al eerder echter, op zijn laatst in 1580 toen de kartuizers hun klooster definitief hadden moeten verlaten en naar Utrecht of elders waren getrokken, hadden zij twee kisten vol archief binnen de muren van de stad ondergebracht. Een daarvan, gevuld met alle toen nog rechtsgeldige charters en andere akten, werd bij particulieren in de buurt van de Weerdpoot te Utrecht in bewaring gegeven.

Later werden deze stukken op aanwijzing van een uitgetreden kartuizer broeder uit Vught bij Den Bosch overgedragen aan de Staten van Utrecht, die er in 1611 een inventaris van lieten maken. (Zie HUA, 1006-3, inv.nr. 5.: Inventaris van het archief, 1340-1588, samengesteld op last van de Staten van Utrecht, 1611.) De tweede kist, die archiefstukken zonder directe administratieve of gevoelige juridische waarde bevatte, werd door de laatste monniken opgeslagen in hun woning aan de Mariaplaats te Utrecht. Ook van deze stukken lieten de Staten van Utrecht in 1611 een inventaris maken. De staten van Utrecht hielden het handschrift in bewaring in het Provinciaal Archief. We vinden het terug in de handen van de zeventiende-eeuwse Utrechtse advocaat Gijsbert Lapp van Waveren, die op p.1-6 een afschrift van de stichtingskroniek schrijft.

Archivaris en verzamelaar Petrus van Musschenbroek (1764-1823) verkreeg de kroniek van het Provinciaal Archief en voegde hem bij zijn persoonlijke verzameling. Toen de verzameling van Van Musschenbroek werd geveild in 1826 in Leiden, kocht de Engelse verzamelaar Sir Thomas Phillipps (1792-1872) een groot gedeelte van deze verzameling, waaronder ook dit handschrift. Phillipps bewaarde zijn verzameling in Cheltenham te Engeland. Zo heeft het deelgemaakt van de beroemde Cheltenham-collectie.

De dochter van Sir Thomas liet na haar vaders dood haar man de verzameling van haar vader verkopen. De latere rijks- en gemeentearchivaris S. Muller Fzn. bood samen met de minister van Binnenlandse Zaken fl. 24.000,- aan Phillipps' schoonzoon Rev. J. Fenwick voor alle handschriften die voor de Vaderlandse geschiedenis belangrijk waren. Fenwick vond het in eerste instantie te weinig, maar kwam hier later op terug. Zo is in 1889 het handschrift teruggekeerd naar Utrecht.³¹

Afschriften:

De kroniek die in dit handschrift is opgenomen is zelf een afschrift. Voor dit onderzoek naar Nieuwlicht is het hele handschrift getranscribeerd, maar alleen de *Chronica* (p.7-22) is van historisch commentaar voorzien.

---

³¹ Over collectie Phillipps en hoe het in Nederlands is teruggekomen zie: S.Muller Fz., 'De aankoop der Hollandsche handschriften van Sir Thomas Phillipps te Cheltenham', *Bijdragen voor Vaderlandse geschiedenis en Oudheidkunde* III (1889) 104-122.

We kunnen vier handschriften onderscheiden die overleveringen zijn van de stichtingskroniek van het Kartuizerklooster Nieuwlicht. Twee versies van de kroniek (versie A en B) zijn te vinden in Het Utrechts Archief (HUA) en twee fragmenten van de kroniek in de Universiteitsbibliotheek Utrecht (UBU):

-Utrecht, UBU, Charterdoos I, no7, hs.1653. Omstreeks 1407. Fragment van de voorrede van het Liber Benefactorum van het klooster Nieuwlicht.

-Utrecht, HUA, T1006-3: archief van het kartuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht, inv.nr.4 (vroeger Archief van Kleine Kapittelen en Kloosters (KKK) no. 575) p.1-6. Anniversarium Carthusianorum Vallis novae Lucis Sancti Salvatoris Ultrajectensis, necrologium, samengesteld door Henricus Bor, ca. 1440, met gegevens vanaf 1391, bijgehouden tot en met 1580. Versie B.

-Utrecht, HUA, T1006-3: archief van het kartuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht, inv.nr. 3 (vroeger Archief van Kleine Kapittelen en Kloosters (KKK) no. 579 en daarvoor Phillipps 1138) p.7-22. Chronicon seu fundatio Cartusiae Ultraiectinae, kronieken en aantekeningen betreffende het klooster Nieuwlicht, eind 16^e eeuw. Versie A.

-Utrecht, UBU, Charterdoos I, no.5, hs. 733. Verkorte tekst.

De oorspronkelijke tekst van de stichtingskroniek van Nieuwlicht is verloren gegaan. Volgens J.P. Gumbert zou de oorspronkelijke tekst niet lang na de stichting in 1391, omstreeks de jaren 1398-1400, ontstaan zijn.³² Hij pleit voor zo een vroege datering vanwege de inhoud van de overleveringen. De kronieken bevatten namelijk een informatiekloof tussen de eerste steenlegging van de kerk in 1396, en de inwijding van de kloosterkerk in 1407. Men zou verwachten dat als de kroniekschrijver de geschiedenis van Nieuwlicht wilde schrijven tot 1407, hij iets vermeld zou hebben over de eerste monniken en over de uitbreiding van het landgoed. Ook zou hij de dood van stichter Zweder van Abcoude en Gaasbeek in 1400 zeker niet vergeten zijn. Het lijkt er dus op dat de kerkinwijding in 1407 een latere toevoeging is geweest.³³

De lijst van alle ordesprovincies (p.37-47) wijst echter een andere datering aan voor de oorspronkelijke tekst. Naarmate er meer kloosters gesticht werden zag de kartuizerorde zich namelijk genoodzaakt nieuwe provincies te creëren om het voor de visitatoren mogelijk te maken alle kloosters in een provincie te bezoeken. De Rijnprovincie (L) werd in 1400 in het leven geroepen en de provincie Picardië (F) werd in 1411 opgesplitst in Picardie Propinquioris en Picardie Remotioris. Deze laatste opsplitsing is in dit manuscript niet opgenomen, maar de Rijnprovincie wel. Dit zou kunnen betekenen dat dit manuscript, in ieder geval het provinciegedeelte, een afschrift is van een tekst uit de periode 1400 - 1411.

---

³² Gumbert, *Die Utrechter Kartäuser*, 20-21.

³³ Men zou volgens Gumbert zelfs nog een stapje terug kunnen doen en de oertekst nog eerder dateren. Door alleen de woorden *duobus primis prioribus* te schrappen kan de kroniek al in 1395 geschreven zijn: Gumbert, *Die Utrechter Kartäuser*, 20 voetnoot 61.

Vergelijking afschriften:

Versie A begint met *In nomine Domini Salvatoris* en eindigt met *in secula seculorum. Amen*. Deze versie is de *Chronicon seu fundatio Cartusiae Ultraiectinae* (voortaan afgekort door *Chronica*) die ik van historisch commentaar heb voorzien. Het beslaat 15 pagina's (p.7-22) van de in totaal uit 54 pagina's bestaande ingebonden papieren handschrift uit het einde van de 16^e eeuw. Volgens Gumbert staat deze versie A het dichtst bij de oorspronkelijke tekst. Hij vindt dat wij in deze kroniek "die reinste Gestalt der Cronica" erkennen moeten.³⁴

Versie B (voortaan *Necrologium* genoemd) begint met *Nobilis quondam et prepotens baro domnus Zwederus* en eindigt met *et gloriam consequi valeant sempiternam. Amen*. Dit afschrift is opgenomen in een necrologium van Nieuwlicht en stamt uit de eerste helft van de 15^e eeuw. Als mogelijke auteur is Henricus Bor naar voren geschoven. Hij was monnik in Nieuwlicht van ca. 1430 tot 1473. Deze versie is als editie uitgegeven door L. Van Hasselt.³⁵ Uit dit afschrift zouden we kunnen opmaken dat de kroniek oorspronkelijk misschien diende als een inleiding tot een register van schenkingen. De schrijver van het *Necrologium* stelt namelijk: *ex prohemio libri de elemosinis sive beneficiis domui nostre graciose impensis, specialiter conscripti*.

In vergelijking met de *necrologie* komt de *Chronica* vanaf p.7 bij *Salvator Dei filius* t/m *accipiat ut speramus* op p.19 bijna letterlijk overeen.³⁶ Het eerste dat opvalt is het verschil in volgorde van de gebeurtenissen.³⁷ De *Chronica* begint met (1) het verhaal van de stichter Zweder van Abcoude en Gaasbeek en diens bedevaart naar Montreuil, behandelt vervolgens (2) Zweders intenties een klooster te stichten samen met de bespreking van de keuze voor de naam 'Nieuwlicht' en gaat tenslotte over tot (3) alle relevante jaartallen en belangrijke gebeurtenissen omtrent de bouw van het klooster. het *Necrologium* begint echter met (2) Zweder en de kloosterstichting, daarna pas wordt (1) de achtergrondinformatie over Zweder en diens bedevaart naar Frankrijk behandeld en vervolgens (3) worden de belangrijke data en daadwerkelijke bouw van het klooster genoemd.

Wat echter helemaal niet overeenkomt is de manier waarop de twee versies eindigen. Het *Necrologium* eindigt namelijk met de dood van Zweder van Abcoude, terwijl de *Chronica* daar met geen woord over spreekt. Het einde van de *Chronica* gaat over de begunstigers van het klooster en over de voorzienigheid van God.

Als we naar het woordgebruik kijken komen de teksten over het algemeen letterlijk overeen. Een opvallend verschil is dat de stichter van het klooster, Zweder van Abcoude, heer van Gaasbeek, Putten en Strijen, in de *Chronica* zijn volledige titel krijgt, maar dat in het *Necrologium* zijn familienaam 'Abcoude' niet genoemd wordt. Dit is opvallend omdat Zweder, ook al was hij ten tijde

---

³⁴ Gumbert, *Die Utrechter Kartäuser*, 16-22.

³⁵ Hasselt, 'Het necrologium van het karthuizerklooster Nieuwlicht of Bloemendaal buiten Utrecht', 132-141.

³⁶ Deze pagina's komen overeen met de pagina's 134 tot 140 van de editie van: Van Hasselt, 'Het necrologium van het karthuizerklooster Nieuwlicht of Bloemendaal buiten Utrecht'

³⁷ Schematisch ziet de vergelijking er zo uit: (1) *Chronica* p. 7-10 = Van Hasselts editie van het necrologium p.135-136, (2) *Chronica* p.11-12 = Van Hasselt p.134-135 en (3) *Chronica* p.13-19 = Van Hasselt p.136-140.

van de stichting nog geen heer van Abcoude, toch zeker hoorde bij het adellijke geslacht der Abcoudes³⁸.

Verder vinden we nog enkele verschillen als we de inhoud van de teksten van versie A en B naast elkaar leggen:

- op p.10 van de *Chronica* lezen we *differe quod proposuit et mittens, accersivit ad se venerabilem Tideman*, terwijl in het *Necrologium* staat: *differe quod proposuit illud ad debitam finem perducere curavit*.

- op p.16 van de *Chronica* staat *Insuper, et hoc cum consideratione notabili specialiter, est sciendum, quod districtus, vel locus hic* terwijl in het *Necrologium* staat: *Sed et hoc, quod pene oblitus fui, specialiter est notandum quod districtus hic*.

- op p.18 is de zin *licet multas sepe et graves sit adversitates perpessa* opgenomen tussen de woorden *incepta* en *paulativum*. Deze zin ontbreekt in het *Necrologium*.

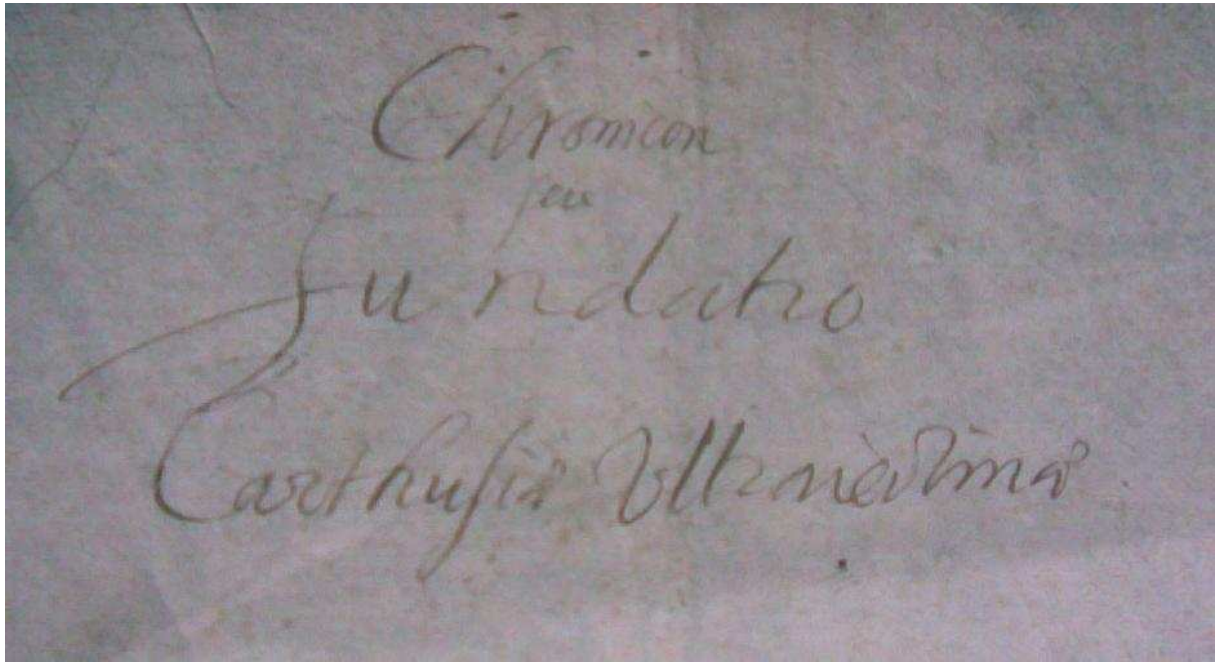
- in het *Necrologium* is tussen de woorden *incrementis* en *ita* nog een zin opgenomen die op p.18 van de *Chronica* ontbreekt, namelijk: *quosquidem redditus, a diversis nobis christifidelibus delegatos, partim levamus in presenti, partim vero post mortem delegancium vel nos vel posteri nostri levabimus in futurum*.

Als we de kroniek vergelijken met het overgeleverde fragment van de voorrede van het *Liber Benefactorum* van het klooster Nieuwlicht³⁹, dan komt de *Chronica* vanaf p.20 *Et quia paupers* t/m het einde van de kroniek *saecula, saeculorum Amen* op p.22 bijna letterlijk overeen met een gedeelte van dit fragment. Het grootste verschil is dat de hele zinnen *in stricta* t/m *perseveranter manere* en even verderop *atque ad implissi* t/m *perrenniter, permenire* ontbreken in het fragment.

---

³⁸ De Groot, 'Zweder en Jacob van Gaasbeek in Zuid-Holland', 41-43.

³⁹ Het fragment is te vinden in de Universiteits Bibliotheek Utrecht, Charterdoos 1, no. 7. hs.1653.

Afb.3 Detail van de *Chronica* (p.1).
Het Utrechts Archief; toegangsnr.1006-3: inv.nr.3.

Ex manuscripti Ultraiectensi

CHRONICON
SEU
FUNDATIO
CARTHUSIAE ULTRAIECTINAE

Da mihi Domine sedium tuarum
assis tricem sapientiam

In Domine universorum qui nullius
habes indigentiam

- Coram illa orationem fecisset sicut venerabilius
suo modo potuit, videbatur eidem prout ipse postmodum
duobus primis prioribus huius domus successive
35 retulit, quod dicta imago terribili quodam gestu
Veronica seabeo avertit,
quod boni propositi tenue
non esse
- se ab illo velut indignans avertit. Super quo
idem baro non sine metu admirans, atque rem
volens certius experiri, locum in quo stetit,
40 iterum iterumque mutando, dictam imaginem ex
alia atque alia sui parte, cum veneratione
timida est diligenter intuitus, sed semper
(ut dixit) sibi notabiliter videbatur, quod eadem
imago se ab illo undique et ubique averteret,
45 sicut prius. Quo viso prefatus dominus
tristis reversus ad propria, in seipso
diebus ac noctibus cogitavit anxie, si forte
ob aliquam precipuam sui culpam hoc ei sic
potuerit accidisse. Ipso itaque cordetenus
50 revolvente diversa peccata, quibus dictante
conscientia formidavit verisimiliter, sui Dei
et Salvatoris se specialiter meruisse offensam,
tandem inter cetera occurrit eius animo, quomodo
sanctum propositum, dudum conceptum de Carthusiensis
55 ordinis erigendo monasterio, non solum adhuc
opere non implesset, sed quasi a mente insuper
removisset omnino. Tunc ille, compunctus super
hoc firmiter in seipso statuit, velle suum propositum
quo citius posset, adiuvante se domino Salvatore,
60 producere ad effectum. Quo facto dictus
baro in suo proposito firmus, non longo, postea
tempore dictam imaginem decrevit iterum
visitare. Ad quam cum venisset, et suo ritu
eam crebrius hinc inde cum humili supplicatione
adspiceret, videbatur sibi notabiliter (sicut dixit)

- 65 quod dicta imago non solum sicut prius se ab illo
non averteret, sed dulciter se ad illum quasi vivens,
homo convertens, serenum insuper et iucundissimum
eidem apparatus preberet. Quod ipse considerans
gratias, gratias nimirum Salvatori exhibuit ;
- 70 et non tristis et merens, velut ante, sed letus
et gaudens ad propria remeavit. Posthec idem
dominus nolens amplius differe, quod proposuit,
mittens accersivit ad se venerabilem patrem domnum
Tydemannum Grauwert, oriundum de Traiecto,
- 75 tunc priorem Vallis Gracie iuxta Brugis, dicti nostri
ordinis, et cum eo de fundatione transegit anno 1391.
22. augusti, et sequenti anno 20. februarii⁴⁴
fundus coemptus est in Valle Florum vulgariter
dicta, quod diversitate⁴⁵ florum verno potissimum
- 80 tempore abundaret.
Monasterium autem hoc dictum est Novis Lucis,⁴⁶
cum quia devotus dominus Swederus baro, non
immemor quam pie Salvator mundi, speculum
scilicet lucis eterne illum nuper quasi noviter
- 85 illustrasset lumine vultus sui, utpote in blandimento
sue imaginis, cum quia veterum attestacione vicinorum
diu ante inchoationem dicti monasterii luminaria
coruscantia nocturno tempore in eodem solebant
loco frequenter videri. Nec⁴⁷ desunt qui asserunt
- 90 se postquam dictus locus a Carthusianis Cartusie incolis
lumina iuxta iuxta claustrum⁴⁸ discurrentia
de nocte aliquotiens conspexisse. Sces dominus ex
causa sibi soli cognita in praedicto loco tanquam
ab eo specialiter electo, et luminaria de nocte, et flores
- 95 fecerit apparere de die, ac si quodam praesagio per hoc
innueret, tales ibi habitatores fore venturos, qui
carnalis conversacionis profugata caligine, et claritate
vitae luminarium more splenderent, et odore bonae
famae adinstar florum undique redolerent.

Eadem eam benigne
respicit, cum propositum
de fundando Carthusianis
monasterii feniter salmi
implere

unde, monasterium
hoc dictum sit Novis
Lucis in Valle Florum

⁴⁴ Voor *februarii* is *jan* doorgestreep.

⁴⁵ Tussen *quod* en *diversitate* is ibi doorgestreep.

⁴⁶ *in Valle Florum* in het klein tussengevoegd en in zijn geheel (*novis lucis in valle florum*) onderstreep

⁴⁷ Voor *nec* is *cum* doorgestreep.

⁴⁸ Tussen *iuxta* en *claustrum* is *nostrum* doorgestreep.

- 100** Postquam fundus emptus fuit, predictus fundator eidem loco certos annuales redditus assignavit anno Domini 1392. 13. maii, dictis autem redditibus assignatis edificium fuit inceptum cuius quidem edificii primus lapis fuit positus anno 1392.
- 105** 28. die maii. Postea vero anno 1394. ipso die Jacobi apostoli et Christophori martyris fuit consecrata simul et basilicata domus capitularis una cum parvo claustro, et dimidia parte cemeterii magni claustri. Deinde fuit domus
- 110** ista incorporata ordini, anno domini 1395, sedente capitulo generale. Sed et primus lapis maioris ecclesie fuit positus per manus dicti Tydemanni primi prioris anno Domini 1396. 6 . julii, presentibus diversis dominis et prelatis. Que quidem ecclesia
- 115** postea fuit consecrata anno Domini 1407⁴⁹. in crastino *sancti* Felicis, in Pincis, et *sancti* martyris Pontiani: sed in die ipsorum de licentia episcopi dedicatio celebratur, propter maiorem conformitatem festivitatis nostre et civitatis, qui festum *sancti* martyris Pontiani
- 120** festive celebrant propter presentiam corporis eius, quod habetur in ecclesia sancti Martini.

---

⁴⁹ Tussen *Domini* en het jaar 1407 is het getal 13 doorgestreept.

Incipit Chronica⁵⁰ huius nostrae domus
 scilicet Novae Lucis et Inden Enghe
 ac In Valle Florum a domino Salvatore
 patrono nostro ut speramus divinitus
 institutae

- In nomine domini Salvatorisⁱ saeculi, huius nostrae domus, principalis Patroni et Universi tam praesentes quam futuri, heremi huius incolae, dignentur quae, sequuntur cum debita gratiarum actione, fideli memorie commendaremus, quatenus suae habitationis originale principium, nec non procerum cognoscentes successum, eo ferventius diu, noctuque, sui Salvatoris, et patroni serviciis insistant, et laudibus
- 130** et quo eum erga se, ac domum suam, et largiorem in beneficiis, et clariorem meminerint extitisse in opere novitatis.
- 135** Porro idem Salvator Dei filius, amictus lumine vestimento⁵¹ splendor paternae gloriae, et
- 140** candor lucis aeternae, olim cor nobilis baronis Zwederi, de Abcounde, domini de Gaesbeke, de Put, et de Strienⁱⁱ, occultae suae inspirationis illustrans radio, et immisit ei sanctum propositum de claustro nostri Chartusiensis originis

---

⁵⁰ Deze kroniek komt vanaf p. 7 *Salvator Dei filius t/m accipiat ut speramus* op p.19 bijna letterlijk overeen met het *Necrologium* van het Kartuizer-klooster getranscribeert door L. van Hasselt, hoewel de alinea's niet in volgorde overeenkomen. Van Hasselt, 'Het necrologium', 133-140

⁵¹ Vooraan de zin is *sicut* doorgestreept

¹ Sint Salvator, de patroonheilige van het klooster Nieuwlicht, is Jezus Christus de Verlosser, de zoon van God. In de kroniek wordt hij ook wel aangeduid als; de Verlosser, Gods zoon de Verlosser, onze heer de Verlosser, de heilige Verlosser en onze patroon de Verlosser van de wereld.

² Zweder uit het geslacht van Abcoude, ca.1350 - 23 april 1400. Erfde van zijn moeder de heerlijkheid Gaasbeek (bij Brussel) in 1356, van zijn tante Putten en Strijen in 1361 en pas in 1397 Abcoude en Wijk (bij Duurstede) van zijn vader. Ten tijde van de stichting was hij dus nog niet de heer van Abcoude. Zijn zoon Jacob van Gaasbeek zou de laatste vrije heer van al die heerlijkheden zijn ten gunste van de graven van Holland. Zweder stichtte het klooster Nieuwlicht en na zijn dood nam zijn broer Willem van Abcoude en Duurstede deze taak op zich.

- 145** construendo. Sed rebus ut assolet, per prospera
et adversa, varie hinc inde sibi succedentibus
virtus nobilis dominus, atque baro a sui sancti
propositi fervore intepuit, et quod pie creditur
sibi divinitus inspiratum opere adimplere, neglexit
- 150** Tandem tempore procedente praefatus dominus
quadam vice causa devotionis sancti Salvatoris
visitavit Veronicam, quae in quodam Francia oppido
nomine Monsterioloⁱⁱⁱ dicitur esse.
Dicitur namque communiter, quanda sancta matrona
- 155** scilicet Veronica, petiit a domino Salvatore, sui
vultus sibi dari formam, vel imaginem, quia tunc
praefata matrona, eidem Salvatori pannum praebuit
triplicatum.^{iv} Quem postquam idem Salvator suae
sanctissimae faciei aptasset. dictae matronae reddidit
- 160** sicque ipsa tres imagines, quae ob hoc Veronicae
dicuntur recepit
Hanc itaque trium Veronicarum, vel imaginum
una dicitur in loco esse praedicto.
- 165** Hanc praeterea Veronicam, seu imaginem cum prae-
fatus baro, ut dictum est, gratia devotionis
visitans, suam coram illa orationem fecisset
sicut venerabilis suo modo potuit, et videbatur

³ Bedoeld is hier Montreuil-sous-Laon (tussen Parijs en de Frans-Belgische grens), welke een belangrijke bedevaartsoord was in de Late Middeleeuwen vanwege het zweetdoek van Veronica dat daar bewaard werd.

⁴ De heilige Veronica veegde het gezicht van Jezus af met een doek tijdens zijn kruisweg, waarbij de afdruk van Jezus' gezicht (het Sacrum Vultum of Goddelijk Aangezicht) op het doek is achtergebleven. Zij dankt dan ook haar naam aan haar legende: Vera Ikona, oftewel de Echte Afbeelding. Volgens de legende was het zweetdoek in drieën gevouwen, waardoor het gezicht van Jezus drievoudig was afgedrukt. Één daarvan zou te vinden zijn in de St.Pietersbasiliek te Rome.

- eidem, prout post modum, duobus primis prioribus
huius domus^v successive rettulit, quod dicta
- 170** imago, terribili quodam gestu, se ab illo velut
indignans avertit. Super quo idem baro non
sine metu admirans, atque rem volens certius
aperiri, locum in quo stetit, iterum, iterumque
mutando dictam imaginem, ex alia, atque alia
- 175** sui parte cum festinatione timida, est diligente
intuitus, sed semper ut dixit sibi notabiliter
videbatur, quod eadem imago, se ab illo undique
et ubique averteret sicut prius.
Quo viso praefatus dominus tristis reversus ad
- 180** propria et in seipso diebus, ac noctibus
cogitavit anxie, si forte ob aliquam praecipuam
sui culpam hoc ei sic potuit accidisse.
Ipsa itaque corde tenus revolvente diversa
peccata, quibus dictante conscientia formida-
- 185** vit verisimiliter, sui Dei et Salvatoris se
specialiter meruisse offensam
Tandem inter cetera occurrit eius animo
quomodo sanctam propositum, dudum conceptum
de Chartusiensis ordinis erigendo monasterio

⁵ Tideman Grauwert, prior van Nieuwlicht van 1391 tot 1398, en Theodoricus Brune, prior van Nieuwlicht van 1398 tot 1401. Zie voor priors van Nieuwlicht: Scholtens, H.J.J., 'De priors van het Karthuizer klooster Nieuwlicht bij Utrecht', in: *Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht* 53 (Utrecht 1929).

- 190** non solum adhuc opere non implesset, sed
quia a mente removisset omnino.
Tunc ille compunctus super hoc, firmiter in
seipso statuit, velle suum propositum, quo citius
posset adiuvante se domino Salvatore
- 195** perducere ad effectum. Quo facto dictus baro
in suo proposito firmiter, non longo postea tempore
dictam imaginem iterum decrevit visitare, ad
quam cum venisset, et suo ritu eam crebrius
hinc, inde cum humili supplicatione adspiceret
- 200** videbatur sibi notabiliter sicut dixit, quod dicta
imago, non solum sicut prius, se ab illo non audi-
teret, sed dulciter se ad illum quasi vivens
homo convertens, serenum insuper, et iucundissimum
eidem apparatus praeberet.
- 205** Quod ipse considerans, gratias nimirum Salvatori
exhibuit, et non tristis, et merens, velut ante
sed laetus, et gaudens ad propria remeavit
post haec idem dominus nolens amplius differe
quod proposuit, et mittens, accersivit ad se
- 210** venerabilem patrem Domnum Tijdemannum
Graeuwert⁵², oriundum de Traiecto^{vi}

---

⁵² Voor *Graeuwert* is *greu* doorgestreept.

⁶ Tideman Grauwert (ook: Tielman Graeuwairt), ca.1350 - 6 okt. 1415. Eerste prior van Nieuwlicht, van 1391 tot 1398. Geboren uit een vooraanstaande Utrechtse familie, hoogstwaarschijnlijk leeftijdgenoot en goede vriend van Zweder van Gaasbeek. Hij trad in 1371 in de kartuizerorde in Het Hollandsche Huis bij Geertruidenberg, is aldaar prior geweest, als ook in de kloosters van Luik en Brugge. Gestorven in het kartuizerklooster Monnikenhuisen bij Arnhem.

Tunc priorem domus Vallis Gratie iuxta
 Brugis^{vii}, dicti nostri ordinis, et singulariter
 sibi notum, et plurimum familiarem, cum quo
215 et ipse de construenda domo nostri ordinis prius
 habuit quandoque sermonem. Cum autem dictus
 pater ad eum venisset. ipse scilicet praefatus
 baro, cum consilio eiusdem patris, de praef[ec]ta
 domus aedificiis faciendis, nec non de aedificiis
220 assignandis, et tam per *litteras* proprias, et
 sigilla, quam per propria instrumenta, quas, et
 quae dictus pater apud se retinuit, seipsum strict-
 issime obligavit, anno scilicet Domini, millesimo
 22 aug. 1391 trecentesimo nonagesimo primo, vicesima secunda die
225 mensis Augusti, prout ex chartis^{viii}, quae apud nos
 in suis servantur locis potest colligi, et plenius
 inveniri.
 Denique his ita praehabitis, saepe dictus baro
 mittens scripsit, una cum praedicto domno Tijde-
230 manno. Priore, cum plena informatione de
 singulis ad priorem Chartusiae^{ix}: supplicans eidem
 humiliter, et instanter, quatenus futuram novellam

⁷ Kartuizerklooster Genadendal bij Brugge.

⁸ *HUA* toegangsnummer 1006-3, cartularium, inv.nr. 1(1r-2v) en 2(1r-2r,2v-3v).

⁹ Het betreft hier niet de prior van het moederklooster Grande Chartreuse bij Grenoble, maar van het sint Johannesklooster te Seiz (Žiće) in Slovenië. Dit klooster was het eerste kartuizerklooster buiten Frankrijk en Italië en diende tijdens het Grote Schisma (1378-1417), dat in 1380 een scheuring veroorzaakte in de kartuizerorde, als de centale leiding voor de Urbanistische kartuizers (voornamelijk Engelse, Italiaanse, Duitse en Oost-Europese kloosters). De Grande Chartreuse bleef het Generaal Kapittel voor de Clementijnse kartuizers (voornamelijk Franse, Spaanse en Schotse kloosters).

- plantationem, per eum faciendum, ex parte ordinis dignaretur admittere, et dictum patrem domnum
- 235** Tijdemannum eidem in rectorem protinus ordinare qui reverendus pater prior, videlicet Chartusiae per omnia, precibus nobilis baronis annuit, atque dictum domnum Tijdemannum a prioratu domus Brugensis absolvens, eidem dictam novellam
- 240** plantationem, regendam commisit,^x mandans sibi expresse, ob causa, quam hic exprimi non oportet quatenus dicta nova domus, uno ex duobus sequentibus titulis insigniri deberet. Hoc est ut domus Arae
- 245** Caeli, vel domus Novae Lucis deberet deinceps appellari, quod cum praedicto domino relatam fuisset quatenus ipse domum quam erigere vellet, titulum ex duobus praedictis, sibi magis placentem eligeret. Idem devotus baro, non immemor, quam pie Salvator mundi. Speculum scilicet lucis aeternae. illum nuper
- 250** quasi noviter illustrasset lumine vultus sui, ut pote in blandimento suae imaginis, statim cum gratiarum actione letus et alacer elegit titulum Novae

¹⁰ Dit gebeurde vóór 10 december 1391 , want dan vraagt Zweder van Abcoude en Gaasbeek in een akte aan alle kartuizers om Tideman Grauwert, prior van het nieuwe kartuizerklooster te Utrecht, behulpzaam te zijn bij de stichting en bouw van het nieuwe kartuizerklooster bij de stad Utrecht, dat door de overste vader van de orde geaccepteerd is. *HUA* 1006-3, inv.nr 2 fol.2. Het klooster Nieuwlicht is dus ergens tussen 22 augustus en 10 december 1391 officieel gesticht.

Lucis.

- Deinde praedictus novus rector , profectus est ver-
- 255** sus Traiectum : una cum duobus patribus sibi a
 priore Chartusiae assignatis. Priore scilicet Gandavi
 atque vicario monialium sanctae Annae iuxta Brugis^{xi}
 ad providendum videlicet de loco habili, atque fundo
 pro domo praedicta, ibidem secundum modum, et formam
- 260** nostri ordinis construenda.
 Quamvis enim fundator libentius, eam alibi quam
 apud civitatem habuisset praedictam rectori tamen
 quia inde ut dictum est oriundus fuerat, magis
 ibidem fieri eam placuit, cui tandem fundator ob
- 265** singularis adinvicem familiaritatis, et dilectionis
 gratiam in hoc cessit.
 Cum autem dictus rector Traiectum veniens⁵³
 pro diversis ibidem circumquaque institisset fundis
 sibi propter situm, et alias iuxta sensum suum con-
- 270** venientias, magis placentibus, quam iste in quo
 degimus, propter diversa tamen obstacula, hinc
 inde, occurrentia, nullum prorsus alium obtinere
 potuit, absque notabilibus atque magnis dispendiis
 et iacturis, unde accidit, quod idem rector

---

⁵³ Voor *veniens* is *pro* doorgestreept.

¹¹ Theodoricus Voet, prior van het kartuizerklooster Koningsdal bij Gent en Joannes Zas, van 1390-95 vicaris van het st. Anna kartuizerinnenklooster bij Brugge en daarvoor Grauwerts voorganger als prior van het kartuizerklooster Genadendal bij Brugge (1384-90). Zie: De Grauwe, Jan en Timmermans, Francis, *Prosopographia Cartusiana Belgica Renovata (1314-1796)*, *Analecta Cartusiana* 1-2 (Salzburg, 1999).

- 275** contra suam voluntatem, et propositum, quadam ut ita dicam necessitate compulsus, emeret fundum istum, anno videlicet Domini millesimo tricentesimo nonagesimo secundo, die vigesima mensis februarii. Et quia fundus nomen a re sortitus, ab innumeris
- 20 feb.1392
- 280** fere annis, antequam ibi claustrum fieret Vallis Florum^{xii} vulgariter est vocatus : eo quod semper sicut adhuc annis singulis, verno praesertim tempore diversis floribus abundaret, verisimiliter aestimandum est, divina potius quam humana dispositione
- 285** dictam domum ibidem locatam fuisse : quatenus non sine mysterio, nomen domus aedificando, scilicet Novae Lucis, cum vocabulo fundi videlicet Vallis Florum sic a longe convenirent in unum, eo quo quidem fundo, et hoc notabiliter, est sciendum, quod
- 290** veterum attestatione vicinorum, diu ante inchoationem dicti monasterii: luminaria coruscantia nocturno tempore,^{xiii} in eodem solebant loco frequenter videri.
- 295** Novimus etiam quosdam qui dixerunt se postquam dictum locum ceperamus incolere, luminaria circum circa iuxta dictum⁵⁴ nostrum claustrum discurrentia, de nocte

---

⁵⁴ *iuxta dictum* staat in de kantlijn maar hoort d.m.v een verwijzingsteken bij de tekst.

¹² Bloemendaal. Het kartuizerklooster kocht dit land (ongeveer 20 morgen groot) van de St.Janskapittel. *HUA*: 1006-3, inv.nr.1 (19r-v) en 2 (82r-v).

¹³ Het zou kunnen gaan om het poollicht.

aliquotiens conspexissa, ubi ergo domus Novae Lucis aptius potuit locari, magis congrue, quam in Valle Florum, luminaribus sicut aiunt choruscante?

- 300** Rursus dicente patrono nostro domino Salvatore in evangelio “Ego sum lux mundi”^{xiv}. Et iterum per Salomonem in canticis canticorum⁵⁵ “Ego flos campi, Et lilium convallium”^{xv}. quod nomen potuit habere convenientius eius monasterium quam domus Novae
- 305** Lucis, in Flore Vallium.[?]
Ceterum cum altissimi patroni nostri, Domini nostri Salvatoris opera sint inscrutabilia, et iudicia eius abiissus multa, quippe qui omnia fecit semper, atque facit in pondere, numero, et mensura, qui et
- 310** lucem fecit, et creavit tenebras, et absque cuius nutu non cadit folium arboris super terram, ne consequenter egreditur flos ex terra. Quae ergo inquit cognovit sensum sui domini.⁵⁶ si forte ex causa sibi soli cognita, in praedicto loco, tanquam ab eo specialiter electa, et luminaria de nocte, et flores fecit apparere de die. Ac si quodam praesagio per hoc innueret, tales ibi habitatores fore
- 315**

---

⁵⁵ De twee bijbelcitaten zijn onderstreept.

⁵⁶ *Quae t/m domini* is onderstreept.

¹⁴ Joh. 8, 12: *Ik ben het licht van de wereld.*

¹⁵ Hgl. 2,1: *Ik ben een krokus van de Saronvlakte, een lelietje van dalen.*

- venturos, qui carnalis conversationis, profugata caligine, et claritate vitae luminarium more splenderent ac odore bonae fame adinstar florum undique redolerent. In quorum insuper cuiusque conscientia tanquam in lucida mansione, et ipsa nimirum pausaret, virtutum Dominus, atque velut⁵⁷ in lecto florido idem ipse sponsus celestis foret suaviter quieturus
- 325** Insuper, et hoc cum consideratione notabili specialiter, est sciendum, quod districtus, vel locus hic circumquaque, in quo ista domus nostra est fundaliter situata vocatur Enghe^{xvi}, in nostro vulgari Teutonico, quod Latine compressum, vel arctum, aut
- 330** strictum dicitur, seu angustum, quod utique valde videtur cum supradictis rationibus convenire, ac si Salvator mundi patronus noster, nihil faciens sine causa, domum suam scilicet Novae Lucis, et Vallis Florum Inden Enghe, hoc est in compresso, vel
- 335** arcto, in stricto, vel angusto, certis videatur ex causis praevidisse locandam, quasi significans, per hoc ipsum, quod huius domus suae habitatores praesentes pariter, et futuri, iuxta sui status

---

⁵⁷ *Velut* staat tussen de regels door.

¹⁶ Verschillende oorkondes noemen dalen (zoals Bloemendaal, Mariëndaal en Vredendaal), allemaal gelegen in de Enghe. Het gaat om een gebied ten noorden van de Utrechtse binnenstad, voornamelijk ten westen van de rivier de Vecht (Zuilen en ten oosten van Vleuten). De overhandiging van 8 morgen land in de Eng aan Nieuwlicht in 1417 is terug te vinden in *HUA*: 1006-3, inv.nr. 1 (6r-v en 6v).

- propositum, atque secundum titulos eiusdem domus
- 340** superius declaratos, in nullo se possent salubrius excercere, quam si seipsos, per arctam sui custodiam comprimentes, latis huius mundi spretis itineribus strictam tenendo viam penitentiae, angustam celestis regni portam studeant introire.
- 345** Postquam⁵⁸ autem dictus fundus emptus fuit praefatus fundator eidem loco, certos annuales redditus^{xvii} assignavit, anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo secundo, tertiadecima die mensis maii. ut patet ex *litteris*, quas super hoc suo loco tenemus
- 13 mei 1392
- 350** Dictis autem redditibus assignatis, aedificium huius nostrae domus fuit inceptum, cuius quidem aedificii, primus lapis fuit positus, anno praedicto vicesima octava die mensis eiusdem
- 28 mei 1392
- 355** Postea vero scilicet anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo quarto, ipso die Jacobi apostoli, et Christofori martyris^{xviii}, fuit consecrata et basilicata domus nostra capitularis, una cum parvo claustro, et dimidia parte, coemiterii magni claustrum.
- 25 juli 1394
- 360** Deinde fuit domus ista incorporata ordini, et
- Ista dedicatio tenetur modo Remigii^{xix}, sed nescio quare

---

⁵⁸ *Postquam autem dictus t/m blz 18 sexta die Julii met uitzondering van de passage Deinde fuit t/m nostro Capituli Generali en de zin ut patet t/m suo loco tenemus komt bijna letterlijk overeen met de allersvroegste stichtingskroniek van Hendrik Egger van Kalkar: De ortu ac progressu Ordinis Cartusienensis (in: C. LeCouteulx, Annales ordinis Cartusienensis ab anno 1084 ad annum 1429, (Montreuil 1887-1891) Vol.XI, p.472). In vergelijking met het Necrologium van Van Hasselt komt dit stuk letterlijk overeen met deze kroniek.*

¹⁷ Schenking van gorzen en anderssoortig buitendijkse gebieden van de zijn heerlijkheid Putten en in het westelijk gedeelte van de Hoekse Waard, die toentertijd de buitendijkse landen vormden van zijn heerlijkheid Strijen. Zie voor Strijen: H.L.Ph. Leeuwenberg, 'Westmaas, een kartuizer nederzetting in de Hoeksewaard', in: C. Dekker e.a. (red.), *De kerk en de Nederlanden* (Hilversum 1997) p. 297-313. In de oorkonde worden ook de jaarlijkse opbrengsten per gebied vermeld. Van die opbrengsten zouden de kloosterlingen kunnen leven. *HUA*: 1006-3, inv.nr. 1 (2v-3r) en 2 (3v-4r).

¹⁸ De feestdag van st. Jacob de meerdere van Compostela en st. Christopher valt op 25 juli.

¹⁹ Remigius van Reims (†533), feestdag op 1 oktober, de bisschop die de eerste Merovingische koning Clovis zou hebben gedoopt en zodoende gezorgd zou hebben voor de kerstening van het hedendaagse Frankrijk.

- et dictus rector, fuit eidem domui praefectus
in priorem anno Domini millesimo tricentesimo
9 mei 1395 nonagesimo quinto,⁵⁹ sedente nostro Capitulo Generali^{xxi}
Et primus lapis nostrae maioris ecclesia fuit po-
365 situs per manum dicti⁵⁹ prioris anno Domini
6 juli 1396 millesimo trecentesimo nonagesimo sexto, sexta die
mensis Julii, praesentibus diversis dominis, et
praelatis, aliisque venerabilibus personis, tam
ecclesiasticis, quam saecularibus valde multis
370 Quae quidem ecclesia postea fuit consecrata, anno
Domini millesimo quadringentesimo, septimo⁶⁰, in
14 jan.1407 crastino sancti Faelicis in Pincis, et sancti mar-
tyris Pontiani, sed in die ipsorum, de licentia
episcopi^{xxii} dedicatio celebratur propter⁶¹ maiorem
375 conformitatem festivitatis, *nostrae* et civitatis
qui festum sancti Pontiani modo festive
celebrant propter praesentiam corporis,
quod habetur in ecclesia *sancti Martini*.⁶²
Ex eo autem tempore quo domus nostra fuit
380 incepta, licet multas sepe et graves sit adver-
sitates perpressa, paulativum tamen habuit favente
domino Salvatore successum, non tantum in bonis
ut apparet aedificiis, sed etiam in redituum incre-
mentis, Ita quod verisimiliter, estimamus, et confi-
385 dimus de gratia Salvatoris, tam nos, quam nostros
successores, et posteros, bonam competentiam

⁵⁹ Voor *dicti* is *domini* doorgestreept.

⁶⁰ Voor *septimo* is *et* doorgestreept.

⁶¹ De passage *propter* t/m *Sancti Martini (Viti)* is in de kantlijn opgenomen zonder verwijsteken. Het stuk is niet te vinden in het *Necrologium* van Van Hasselt, maar wel in het afschrift die deze kroniek voorafgaat (p. 6). Aangezien het daar wel deel uit maakt van de tekst en tussen *celebratus* en *propter* zijn doorgestreept de woorden *mr. et civitatis*, is de kans groot dat het de bedoeling was dit stuk in de tekst op te nemen.

⁶² In de kroniek staat *sancti Viti*, maar dat is onjuist. De relieken van St.Pontianus werden namelijk in de Utrechtse Domkapittel van St.Martinus bewaard, waar zij door bisschop Balderik van Utrecht in de tiende eeuw gebracht waren uit Spoleto in Italië. Het afschrift van Van Waveren vermeld wel de juiste kerk (p.6)

²⁰ Ook het *Necrologium* wijst 1395 aan als het jaar van de incorporatie in de kartuizerorde van het klooster Nieuwlicht. LeCouteulx is echter van mening dat dit onjuist is, omdat volgens hem een oorkonde van het Generaal Kapittel te Seiz het incorporatiejaar 1397 noemt. (LeCouteulx, *Annales ordinis Cartusiensis*, Vol.XI, p.473) J.P.Gumbert acht dit laatste betwifelbaar, omdat prior Tiedeman Grauwert in 1395 de eerste drie monniken van Nieuwlicht mocht verwelkomen. (J.P.Gumbert, *Die Utrechter Kartäuser*, p.26 n.21).

²¹ Op 9 mei 1395. Het Generaal Kapittel (te Seiz, zie voetnoot 9) kwam jaarlijks bijeen op de vierde zondag na Pasen.

²² De kloosterkerk werd op 15 januari 1407 ingewijd, maar bisschop Frederik van Blankenheim gaf, door middel van een akte van wijziging op 12 januari 1408 (*HUA*, 1006-3 inv.nr.15), toestemming het inwijdingsfeest te verschuiven naar 14 januari, de feestdag van st.Felix van Nola (minder bekend als Felix in Pincis, naar de begraafplaats waar hij in de derde eeuw na Christus begraven werd) en st.Pontianus (martelaar †169).

- habituos, si tamen secundum nostrorum monita statutorum
humilitatis, paupertatis, et sobrietatis, in victu ac vestitu
ac caeteris ad nostrum usum pertinentibus, et antiqui
- 390** Chartusiensis propositum studium perseveret, et postremo
Dei amor, et mundi contemptus, propter quem ferri, et
fieri debent omnia, profectum in nobis, et posteris nostris
de die in diem accipiat ut speramus
Deum preterea, cum omni gratiarum actione, collaudare
- 395** nos decet, qui memoriam faciens mirabilium fiorum. Escam
dedit timentibus se⁶³, atque hodierno adhuc tempore
sicut olim praeterito dignatus est Heliam per corvos
pascere in deserto^{xxiii}. Nempe quia Helias interpretatur
dei donatio, vel robustus dominator, qui et metu
- 400** mortis a facie Jesubel^{xxiv}, qua fluxus vanus interpretatur
fugit in deserti solitudinem, recte idem Helias unumquem-
que significat eorum, qui fluctinagis mundi spretis
vanitatibus, et se ac sua deo, et eius servitio dona-
verunt, atque velut robusti dominatores, et carnis
- 405** voluptatibus resistentes strenue decreverunt, solita-
rie latitando aeternae mortis supplicia declinare
Hos siquidem tales, tunc adhuc hodie pius Salvator
qui per corvos pascit, quando ipse quoslibet

---

⁶³ *Mirabilium t/m timentibus se* is onderstreept.

²³ I Kon. 17, 1-8: de profeet Elias de Tisbiet voorspelt aan koning Achab van Israel een lange periode van droogte. De profeet moet van Jahwe schuilen in het dal van de Kerit, die in de Jordaan uitmondt. Daar kan hij uit de beek drinken en heeft Jahwe raven bevolen hem van voedsel te voorzien.

²⁴ I Kon. 19, 1-8: Izebel, vrouw van koning Achab van Israel, uitte een doodsdreigement aan de profeet Elias omdat hij (in I Kon. 18) bewezen had dat Jahwe een bestaande God was in tegenstelling tot de goden van Izebels profeten, waarna hij alle profeten van Izebel gedood had. Elias is vanwege de doodsdreiging gevlucht naar de woestijn. Daar bad hij tot Jahwe hem te laten sterven, maar Jahwe zond een engel om hem eten te brengen.

- 410 saeculares, quos cadaveribus carnalium voluptatum
inherentes, emendationem vitae voce corvina procrastinare considerat, ut saltem eleemosynis peccata sua redimant ad sustentandum in virtualibus servos suos occulte instigat, quatenus, et isti ab illis subventionem corporum, et illi ab istis refertionem percipiant
- 415 Et^{64xxv} quia pauperes sumus nimis, et non habentes ex nobis quasi ex nobis, quibus eis quorum eleemosinis sustentamur, vicem rependere valeamus condignam quippe qui non sumus medici, ut curare novimus adhuc superstites peccatis aegrotos, nec est in
- 420 domo nostra panis ut reficere possimus, defunctos in tormentis famelicos. Hoc unum nobis restat ut pium illum, et efficacissimum, medicum animarum, qui seipsum panem vitae nominat, quem et quotidie licet indigni, in altari tractamus, velut humiles
- 425 mendici, devotis pro ipsis pulsemus precibus, si forte aliquas ab eo excutere mereamur misericordiae micas, quibus vivi veniam peccatorum, et emendationis gratiam, defuncti vero, requiem consequantur, et gloriam sempiternam.

---

⁶⁴ De passage *et quia paupers* t/m het einde van de kroniek *saecula, saeculorum Amen* komt bijna letterlijk overeen met een passage uit een overgeleverde fragment van de voorrede van het *Liber Benefactorum* van het klooster Nieuwlicht die te vinden is in de *Universiteits Bibliotheek Utrecht*, Charterdoos 1, no. 7. hs.1653.

- 430 Postremo ne tam vivi quam defuncti frustrentur spe
 subsidii propter quam nobis largiter suas tribuerunt
 eleemosynas, et nos privemur mercede premii. propter
 quam custodimus assidue vias duras, si quod Deus
 avertat vita nostra non concordaret, cum nomine
- 435 nec professio censeretur in opere, atque quod absit
 in conspectu Dei non fuimus quod in oculis hominum
 apparemus, studeamus necesse est tam nos, quam
 posteri nostri in hac domo Novae Lucis, et in hac
 Valle Florum in Enghe, constituta, opera tenebrarum
- 440 abiicere, ac induti arma lucis florum honoris, et
 fructum honestatis, immarcessibili ubertate pollendo
 in stricta paenitentia via quam elegimus, usque in
 finem perseveranter manere, quatenus una cum fun-
 datore, et omnibus benefactoribus^{xxvi} nostris tam vivis
- 445 quam defunctis, mereamur post vallem miseriae huius
 et exilii in monte gloriae, ac luce perpetua
 rosis coronari, et liliis paradisi, atque ad amplissi-
 mas, atque copiosissimas delicias caelestis gloriae
 cum beatissimis⁶⁵ supernae civitatis civibus
- 450 regnaturi, perrenniter, pervenire. Prestante

---

⁶⁵ Tussen *cum* en *beatissimis* is *super* doorgestreept.

²⁶ Voor een lijst van de belangrijkste weldoeners zie J.P.Gumbert, *Die Utrechter Kartäuser und Ihre Bücher im Frühen Fünfzehnten Jahrhundert* (Leiden 1974) vooral p.26-27 en 29-30. Begunstigersoorkondes te vinden in: HUA 1006-3, inv.nr. 27 t/m 33.

piissimo patrono nostro, domino Salvatore, qui cum
patre, et spiritu sancto, vivit, et regnat deus
in saecula, saeculorum Amen.

455

Sequuntur metri de praedicta materia⁶⁶

Mundi salvator huius claustrique patronus.
Huic qui fundator fuerat. sit parcere pronus.

460

Qui Baro sincerus Gaesbeeck. Put. Strien. dominatus
Nomine Zuederus fuit ex Abcoude vocatur.
Post mortem cuius nondum domus ista peracta
Plenius et huius per fratrem postea facta.

465

Hic Abcoudensis dominus fuit intitulatus
Et Duurstedensis Wilhelmus ipse vocatus
Hinc. hi Layatis paenis ad gaudia crescant.
Et cum cognatis in pace Dei requiescant

Anno milleno nonagenoque secundo
Ac tricentino fosso prima vicesfundo

470

In maio lapidem vicena dies quoque primum
Et bis quarta quidem, noviter [sus]cepit in ymnum
Illum ponente dicto⁶⁷ Graeuwerdt Tydemanno
Domno prudente, qui rector in hoc fuit anno
Qui salvatorem⁶⁸ veneramur voce patroni

---

⁶⁶ *materia* is onderstreept

⁶⁷ Voor *dicto* is *domino* doorgestreept.

⁶⁸ *Salvatorem* is onderstreept

- 475 Hoc ob rumorem quondam servit rationi
 Fertur quod quando constanter proposuisset
 Hoc de fundando claustro fundator et isset
 Monstruel quo Christi Veronica dicitur esse
 Dando preces isti, reputavit ut ipse necesse
- 480 Quaque se versum genibus, vel stando gerebat
 Haec animadversum praedulciter adspiciebat
 Hinc memores tanti signi sint hic habitantes
 Propositi quanti fuerint simul excogitantes
 Ante Dei faciem conversentur reverenter
- 485 Mentis in hunc aciem, iaciant vivendo decenter
 Solliciti cultum sibi nunc sit reddere dignum
 Ipsius ut vultum videant in morte benignum
 Cum donus haec sita sit in Enghe quod et puta stritum
 Hic mens contrita strictum quaerat sibi dictum
- 490 Ut nunc afflicta, portam penetret superiorum
 Qua nimis est stricta. nisi sit districtio morum
 Cum Salvatoris⁶⁹ domus haec sit nomine Clara
 omnibus hic horis fiant, quae sunt sibi chara
 mentis in hunc acies semper sic nunc iaciantur
 ipsius ut facies alacris, post conspiciatur
- 500 Cum Vallis Florum⁷⁰ sanctus locus iste vocetur
 Quilibet hic morum flores decore monetur

---

⁶⁹ *Salvatoris* is onderstreept.

⁷⁰ *Vallis Florum* is onderstreept.

Cumque Nova Lucis titulo domus ista nitescat
505 Hic habitans tu sis lux qua nova vita patescat
Cum Vallis Florum dederit, Nova Luxque per omen
Laude futurorum domui huic, nobile nomen
Hic habitatores venturi flatibus austri
Huius per mores exornent nomina claustrum
510 Sic veluti flores vitae fama redolendo
Et per rumores probitatis ut astra nitendo
Et per vim mortis, hac florum valle recisi
Floriferis ortis, simul utantur paradisi
Deque novae rapti lucis tunc Ede moderna
515 Semper sint apti perfungi Luce superna
Nosque simul cuncti florum dulcedine, tandem
In celo functi Lucem videamus eandem
Per Salvatoris mundi, patrisque iuvamen
Et spiratoris, qui sunt unus deus Amen.

520 Sequuntur alia metra de eadem materia

- Hic quem Salvator⁷¹ servitorem sibi queret
 Quamvis peccator fuerit firmissima speret
 Qui nisi salvare Clementer eum voluisset
- 525 Atque coronare, foris illum deferuisset
 Nam quid in Enghe.⁷² sibi prodesse vivere posset
 Si non salvus ibi, deberet forsitam esse
 Quid Florum Vallis⁷³ prodest, habitatio grata
 ni pateat callis ducens ad caelica prata
- 530 Quidque novae⁷⁴, cuique Lucis. Locus iste valeret
 si non antiquam lucem sine fine videret
 Ergo loci huius, professus sit bene gratus
 Patrono cuius fuit hic bonitate vocatus
 Quicquam vult ille, vel quisque sua vice fretus
- 535 Implens tranquille ferat ordine, omnia letus
 Singula declinet, quae noverit esse nociva
 Ferreque festinet, virtutum germina viva
 ne veluti sterilis arbor foris effodiatur
 Ac in terribilis ignis flammis raciatur
- 540 Hic nisi quis vivat, iuxta sibi cuncta parata
 Promissa privat, mala se mercede beata.
 Porro, qui hic esse valet, et non vivere sancte

---

⁷¹ *Salvator* is onderstreept.

⁷² *Enghe* is onderstreept.

⁷³ *Florum Vallis* is onderstreept.

⁷⁴ *novae* is onderstreept.

- Nil puto prodesse sibi qui nunc vivit ut ante
 Neque locus tantum, vel sancta vocatio queque
545 Quemque facit sanctum si non convixerit aequae
 Quod non electa sit gens propter loca scimus
 Sed loca dilectam propter gentem reperimus
 Lucifer ac Adam quamvis loca sancta⁷⁵ tenebant
 Pro culpa quadam non illic stare valebant
550 Judas non rectus, ad quae fuit ipse vocatus
 Extitit abiectus, a magni culmine status
 Israel ad patriam manantem lacte vocatus
 non complere viam potuit, quoniam male gratus
 ut legimus scriptum quamvis non corpore quibat
555 semper in Aegyptum perverso corde redibat
 sic alii multi Christi pietate vocati
 Quatenus a stulti mundi vitiis separati
 Spretis terrenis, caelestia sola requirant
 Cordibus obscaenis magis ad terrestria spirant
560 Sic, et a[d]huc plures proponunt vivere stricte
 Sed tamen ut fures incedunt postea fictae
 Praelati monita spernunt, et dogmata sana
 Ut canis ad vomitum redeunt ad pristina vana
 Corpore non mente portantes pondera claustrum

---

⁷⁵ *loca sancta* is onderstreept.

- 565 More boum lente, qui vadunt ad iuga plaustr
Qui parent humiles dum primo suscipiuntur
Multum dissimiles, modicum post inveniuntur
Ordinis assumpti servare statuta refutant.
Ad ioca sunt prompti tractare salubria nutant
- 570 Si quos forte vident caerimonizare decenter
Illos irrident similes Michol, insipienter
Quae David verisit coram domino salientem
Ob quod dimisit Deus hanc nunquam parientem
Sic cum despiciunt isti bona quaeque minora
- 575 Nunquam perficiunt ea quae debent potiora
Risores tales nunquam meminisse videntur
Quod sic claustrales caerimonizare iubentur
Hoc legis priscae, de sancta traditione
Ortum sumpsisse, quae praecipit ex ratione
- 580 Sancto mandato caerimonia quae societur
Hac sine protrato, velut illud non reputetur
Si que salutiferae nova forsitan instituuntur
Hec heu pestiferae, per eosdem impediuntur
Sic noviter natus ab Herode Jesus refugatus
- 585 Hos per conatus, dum caepta salus violatus

- Hii similes follis, incompositaeque figurae
 Erectis collis, cervicis sunt quoque durae
 Et Belial natis non multum dissimulatur
 Moribus elatis, qui circumquaque vagantur
590 Pacem pro nisu cuprunt turbare, sinaxis
 Nutibus et visu sunt instabiles. velut axis
 Raro contriti, raro sunt mente sereni
 Subsunt inviti semper, sunt murmure pleni
 Non sunt contenti, quamvis sibi sat tribuatur
595 Sufflant ut venti sibi si quodcumque negatur
 Consiliis propriis insistunt perniciose
 Sacris officiis assistant desidiose⁷⁶
 Hiis non impendunt vires animis viciatis
 Quiddam portendunt confictae debilitatis
600 Defectum capitis, vocis, stomachique queruntur
 Inque sibi placitis, bene for[t]es inveniuntur
 Non excercitiis, se spiritalibus aptant
 Vanis stultitiis, loca, tempora congrua captant
 Pigri verbosi, nihil utilitatis agentes
605 Duri, rixosi, nec cedere cuique volentes
 Sunt detractores, et cunctis obsequiosi
 Accusatores fratrum sunt suspiciosi
 Cellas despiciunt, nec sancta silentia servant

---

⁷⁶ Tussen *assistant* en *desidiose* is *officiose* doorgestreept.

- Sic male deficiunt sibi cum mala tot coacervant
610 Ut Petrus retro stantes in deficiendo
 Sed non cum Petro redeuntes inde dolendo
 Postque Cain more faciem domini fugientes
 Carceris horrore quoque multari metuentes
 Prorsus Apostatici tunc fiunt, et fugitivi
615 Atque diabolici cunctis malis redivivi
 Sic quicumque solent conversari viciose
 Non redolent, sed olent sordentes opprobriose
 Hi sunt culparum fex, et faetor vitiorum
 Non odor herbarum bonus a fragrantia florum
620 Perque suos mores monstrant, vivendo superbe
 Qui non sunt flores, nec olentes dulciter herbae
 Urticis tales spinis tribulis, salvincis
 Glitibus aequales, paliuris⁷⁷, sunt quoque vincis
 Hi nihil ac modicum facienter utilitatis
625 Succum fructiferum multum rapiunt sibi gratis
 Dulces constringunt flores fructusque vel herbas
 Quaevis et extinguunt sata pressuras per acerbas
 Tangentes pungunt, urendo, nocendoque ledunt
 Qui sibi se iungunt illesi raro recedunt
630 Hiis supradicti perversi sunt simulandi

---

⁷⁷ *Urticis, spinis, tribulis, salvincis, Glitibus* en *paliuris* zijn onderstreept

Usu devicti rectos male suppeditandi
 Confumunt plura virtutis, nil facientes
 Quae bona, quae pura, sunt omnia praepedientes

635

De titulo 'Vallis Florum'

- Hanc vallem sanctae Salvator respice florum⁷⁸
 Ne tales plantae succrescant hic viciorum
 640 Si quas radices hic crescere videris harum.
 Protinus extrices has de fundis animarum
 Et veluti plantas ubres, dulces quoque flores
 Virtutes sanctas, et honestas insere mores
 Hic oculi Christi, nobis in corde rubendo
 645 Quolibet a tristi relevent nos respiciendo
 Hic non ignota sint mariaequae sigilla
 Ut tibi devota signentur corda per illa
 Gratia nempe Dei, ne desit hic omnibus annis
 Hic simulatus ei, non desit flosque Johannis
 650 Grandia peccata, vel quamvis crimina grossa
 Hic contemplantur, procul expellat synaglossa⁷⁹
 Hic, et verbena plantata saporis acerbi
 Liberet a paena nos cum medicamine verbi
 Flatibus abscedat ut hiems male turbida pleris
 655 Dulcis procedat hic vernans primula veris⁸⁰
- contemplata⁸¹

---

⁷⁸ *vallem* en *Florum* is onderstreept.

⁷⁹ *synaglossa* is onderstreept.

⁸⁰ *primula veris* is onderstreept.

⁸¹ *contemplata* rijmt op *peccata* uit de voorgaande zin

- Hic violae crescant humilis, sanctique pudoris
 Lilia⁸² candescunt mundi, sanctique nitoris⁸³
 Hic quae delectant, rosa puro fragret amore
 Hic caput inflectat, Aquilegia⁸⁴ tacta timore
660 Hic cordis pratium, flos campi⁸⁵ spargat abunde
 Ut si calcatum fuerit, petat hoc sitibunde
 Hic et solsequia, solis dominum comitentur
 Huncque per obsequia sacra devote venerentur
 Crescant et hic herba bona⁸⁶, diversae speciei
665 Damnans per verba sacra, peccatum pharisei
 Mistica virgulta⁸⁷, simul hic plantentur amana
 Quae petit exulta bene caelestis Philomena
 Utque voluptatis, domus ista, loco similetur
 Omnis honestatis hic flos fructusque creetur
670 Quatenus ex morum probitate, probet bene res se
 Quae Vallis Florum sibi nomine debuit esse

De titulo 'Novae Lucis'

- 675** Ut quoque non hanc novo lux hanc institularit
 Tanquam quid plane, per idem res ipsa notarit
 O. me quod obscurum. quod noctis vel tenebrarum
 Quidquam non parum nec sancto Lumine clarum
680 Quidquid obumbratum fuerit caligine maesta

---

⁸² *Lilia* is onderstreept.

⁸³ Tussen *sanctique* en *nitoris* is *pudoris* doorgestreept.

⁸⁴ *Aquilegia* is onderstreept.

⁸⁵ *flos campi* is onderstreept.

⁸⁶ *herba bona* is onderstreept en voor *herba* staat *bona* doorgestreept.

⁸⁷ *virgulta* is onderstreept.

- Quidquid turbatum per nubila quaeque molzita
 O me quid obfusca[ti] vitam ; famam quoque nigrat
 Quod non choruscat, nec lucis tramite migrat
 O me quod examen rationis, non bene lustrat
685 Quoduis velamen quod vero lumine frustrat
 O me quod excludit divini lucis amorem
 Quidquid deludit per falsum quemque nitorem
 Quidquid blanditur similato lumino fictum
 Quidquid mentitur se vesteque lucis amictum
690 Hic velut enorme semper caute fugiatur
 Et quod conforme fuerit luci peragatur
 Splendida sincera, sint omnia lumine plena
 Sint bona, sint vera, sint candida, sintque serena,
 Ut sol vel luna, quasi sidera sive planetae
695 Hic mentes una splendescant luce repleta
 Corda dei templa rutilent hic purificata
 Clara per exempla fulgescat vita probata
 Mores ac operum stellarum more micascant
 Verba salutifera veluti faculae radiascant
700 Sic quoque perfect[] pateant hic lucida cuncta
 Ut domus haec ratione lucis sit nomine functa

De titulo 'Inden Enghe'.

- Rursus et hoc iustum quoniam domus haec stat in Enghe⁸⁸
- 705** Quod notat angustum, vitam nos ducere strenge
 Porro locum dictum, Deus hinc nos fecit adire
 Ut per iter strictum, mereamur ad ampla venire
 Ne velut ergo iocus noster status hic videatur
 Noster idipse locus, eius eum nomine fatur
- 710** Et locus, atque status concordant convenienter
 Ut si uter que datus ad vivendum cohibenter
 Enghe⁸⁹ locus dictus, status ordo Chartusianus
 Ille vel hic strictus, neuter fertur fore vanus
 Hinc quicumque vanum quidquam leve, vel puerile
- 715** Quidquid mundanum, vel inaniter, aut iuvenile
 Quidquid carnale, sacrove rigore solutum
 Quod non claustrale iuxta, santumque statutum
 Quidquid, lascivium, male laxum, sine remissum
 Quidquid abusivum, nostro vel ab ordine scissum
- 720** Haec fugiat rite professus, hic incola quamvis
 Assumptae vitae memor, ut caeli quoque civis
 Quae sunt matura, quae sanctae rusticitatis
 Quae sub censura sunt d[ev]ote gravitatis
 Quae paupertatis, que sobria queque modesta

---

⁸⁸ *Enghe* is onderstreept.

⁸⁹ *Enghe* is onderstreept.

- 725 Quaeque voluptatis fuga, quae carnique molesta
 Quaeque vigorosa, gestus animique viriles
 Quaeque vigorosa, victus, vestes quoque viles
 Haec ad nos spectant, quicumque sub Enghe ligantur
 Qui quod delectant [c]arnem frenare vocantur
- 730 Haec si semper ita stringentur in Enghe tenentur
 Tunc locus, et vita⁹⁰ sibi concordare videntur

Brevis recapitulatio praedictorum.

- 735 Nos in primis vallis, in ymnis admonet esse
 Hic professus, Engheque ff[a]ssos vivere presse
 Lux Nova, Florum Vallis,⁹¹ morum lumine clarus
 Nos redolendo monentque Deo fore caros,
- 740 Hinc humiles, compressibiles, nitidi redolentes
 Hic remoremur, queque tenemur proficientes
 Chartusienses,⁹² nosque forenses hic fugitemus
 Actus, mores, perque rigores nos maceremus
 Ne velut omina tantum, nomina dicta feramus
- 745 Sed tranquilla, paceque illa, notata geramus
 Quod generat[o]r, quod Salvator quod quoque flamen
 Nobis donet, nosque coroneti caelitus Amen

---

⁹⁰ *locus, et vita* is onderstreept.

⁹¹ *Lux Nova en Florum Vallis* is onderstreept.

⁹² *Chartusienses* is onderstreept.

Rigmus deprecatorius de materia praedicta

Laus tibi piissime	Venire fecisti
O Jhesu Salvator	Fac nos queso sedulor
Patrone ⁹³ sanctissime	In hiis quae iussisti
Dulcis inspirator	Iuxta omnes modulos
Lucis serenissime ⁹⁴	Aptos loco isti
Semper habitator	Tua sancta gratia
Iudex districtissime	Nobis sit concessa
Et florum creator	Impleamus omnia
Cuius nutu c[r]editur	Titulis expressa
Domus haec fundata	Atque iis contraria
Nova Lucis ⁹⁵ dicitur	Vita sit professa
Voce titulata	Fugiat ut noxia
Et in Valle ⁹⁶ sistitur	Cura inde fessa
Florum collocata	Novae Lucis ⁹⁸ titulo
Atque terra cingitur	Vita probitatis
Enghe ⁹⁷ nuncupata	concordet igniculo
O prudens in opere	Ardens charitatis
Jhesu dei proles	Propulso crepusculo
Qui iul unquam agere	Vanae vetustatis
Sine causa soles	Et orto diluculo
Bene cuncta facere	Sanctae novitatis
Semper vis et voles	Nos cedat malitiae
Qui tum pulchros titulos	Prima Lucis hora
Loco providisti	Lucifer Laetitiae
Ad quem tuos famulos	Pellat tristrira

---

⁹³ *Salvator Patrone* is onderstreept.

⁹⁴ *Lucis serenissime* is onderstreept.

⁹⁵ *Nova Lucis* is onderstreept.

⁹⁶ *In Valle* is onderstreept.

⁹⁷ *Enghe* is onderstreept.

⁹⁸ *Novae Lucis* is onderstreept.

Tenebras spurcitiæ
 Candoris aurora
 Ortus sol iustitiæ
 Crimina maiora
 Nubilum acediæ
 Pellat mens serena
 Ut currens quotidie
 Per præcepta dena
 Completa meridie
 Charitate plena
 Gaudet assidue
 In caelasti cauna
 Ubi veste candida
 Adstet ut regina
 Inter illa splendida
 Astra matutina
 Ubi et præfulgida
 Lux illa divina
 Cunctis p[er]latet pla[c]ida
 Maiestate trina
 Hic in valle positi
 Nunc humiliemur
 Florem voce moniti
 Semper reluctemur
 Vitorum vomiti

Ut non defloremur
 Disciplinis domiti
 Florere conemur
 Hiemis abfentiam
 Ut ostendunt flores
 Mundam conscientiam
 Sic ostendant mores
 Veram paenitentiam
 Culparum Dolores
 Et dei praesentiam
 Virtutum odores
 Hic ut florum millia
 Violae morosae
 Castitatis lilia
 Caritatis rosae
 Corda sint humilia
 Mentis vigorosae
 Verbaque utilia
 Vires operosae
 Sicque gravioribus
 Viciis purgari
 Atque bonis moribus
 Nitentur ornari
 Ut nos pro laboribus
 Caelo coronari
 Mereamur floribus
 Semperque laetari
 Perque Enghe titulum

Quod designat strictum

Incitemur plusculum

Stringere hic victum

Rationis calculum

Moveat hoc dictum

Nec amoris stimulum

Redeat ut fictum

Quod lata itinera

Mundi fugiendo

Venimus huc caetera

Sponte deserendo

Non nos caro misera

Tardet repetendo

Quae velut mortiferae

Sprevimus vovendo

Sed structum ut caepimus

Viam ambulando

Vivamus ut vovimus

Carnem macerando*⁹⁹

His apta sectando

Ut nobis cum obitus

Aderit examen

Per caelestis aditus

Angustum foramen

Pateat introitus

Ubi post certamen

Ad quistem transitur

Nobis detur Amen.

*statum quem
assumpsimus
districte servando
et quaecumque
novimus

Sequuntur provinciae Chartusiensis¹⁰⁰
ordinis in quibus domus eiusdem ordinis
situatae sunt, cum annotatione literarum
singulis provinciis, et suis domibus
adscriptarum, quatenus a diligente
scrutatores possint sic sine magno labore,
faciliter inveniri

- i. (1) A. Provincia Gebennensium
- ii. (2) B. Provincia Burgundiae
- iii. (3) C. Provincia Provincia
- iiii. (4) D. Provincia Aquitanaiae
- v. (5) E. Provincia Franciae
- vi. (6) F. Provincia Picardiae
- vii. (7) G. Provincia Lombardie
Propinquioris
- viii. (8) H. Provincia Lombardie
Remotioris
- ix. (9) I. Provincia Alemanie Inferioris
- x. (10) K. Provincia Alemaniae
Superioris
- xi. (11) L. Provincia Rheni
- xii. (12) M. Provincia Angliae

⁹⁹ *Carnem macerando* staat tussen twee regels in

¹⁰⁰ Naarmate er meer kloosters gesticht werden zag de kartuizerorde zich genoodzaakt nieuwe provincies te creëren om het voor de visitatoren mogelijk te maken alle kloosters in een provincie te bezoeken. De Rijnprovincie (L) werd in 1400 in het leven geroepen en de provincie Picardië (F) werd in 1411 opgesplitst in Picardie Propinquioris en Remotioris. Deze laatste opsplitsing is in dit manuscript niet opgenomen, maar de Rijnprovincie wel. Dit zou kunnen betekenen dat dit manuscript (in ieder geval het provinciegedeelte) een afschrift is van een tekst uit de periode 1400 en 1411.

i.	(1)	A.	Domus Chartusiae mater et origo totius Chartusien- sis ordinis , a qua cuncti Chartusienses nomen for- tuitur in Comitatu Sabaudiae sita est in diocesi Gratianopolitana.
ii.	(2)	B.	Domus Portarum in Burgundia
iii.	(3)	C.	Domus Xerubiarum
iiii.	(4)	C.	Domus Durbonis
v.	(5)	B.	Domus Silva Benedictae
vi.	(6)	B.	Domus Maiorem
vii.	(7)	B.	Domus Arubriae
viii.	(8)	C.	Domus Montis Dei
ix.	(9)	C.	Domus Montis Rivi
x.	(10)	A.	Domus Vallonis
xi.	(11)	A.	Domus Angionis
xii.	(12)	A.	Domus Repausatorii
xiii.	(13)	B.	Domus Vallis Clusae
xiiii.	(14)	E.	Domus Vallis Sancti Petri
xv.	(15)	C.	Domus Vallis Sanctae Mariae
xvi.	(16)	K.	Domus Vallis Sancti Joannis in Zeist in Sclavonia
xvii.	(17)	H.	Domus Cafularum
xviii.	(18)	H.	Domus Vallis Pisii

xix. (19)	C.	Domus Bernae
xx. (20)	B.	Domus Sellionis
xxi. (21)	D.	Domus Bona Fidei
xxii. (22)	E.	Domus Vallis Dei
xxiii. (23)	B.	Domus Boni Loci
xxiiii. (24)	E.	Domus Luiugniaci
xxv. (25)	A.	Domus Vallis Sancti Hugonis
xxvi. (26)	A.	Domus Allionis
xxvii. (27)	G.	Domus Ligeti
xxviii. (28)	A.	Domus Pomerii
xxiv. (29)	K.	Domus Vallis Sancti Maaricii in Girio
xxx. (30)	M.	Domus de Wiitan in Anglia ubi Sanctus Hugo prior fuit. Han cut fertar Rex Angliae fundavit, in emendam necis Sancti Thomae Cantuariensis archiepiscopi, et martiiris.
xxxi. (31)	E.	Domus Apponiati
xxxii. (32)	G.	Domus Montis Sancti Benedicti
xxxiii. (33)	G.	Domus Scalae Dei in Cathalonia
xxxiiii. (34)	D.	Domus Vallis Bonae
xxxv. (35)	D.	Domus Sancti Bartholomei de Tresulto in Campania ultra Romam. Hunc fundavit dominus Innocentius Papa Tertuis
xxxvi. (36)	B.	Domus Montis Birrulae

xxxvii.(37)	E.	Domus Bellarici
xxxviii(38)	B.	Domus Siligniacci
xxxix. (39)	D.	Domus Portus Sanctae Mariae
xl. (40)	D.	Domus Glanderii
xli. (41)	E.	Domus Vallis Sancti Georgii
xl.ii. (42)	M.	Domus Loci Dei prope Heiiton in Anglia
xl.iii. (43)	E.	Domus Parchi in Francia
xl.iiii. (44)	K.	Domus Vallis Iocosae in Sclavonia
xl. v. (45)	C.	Domus Vallis Viridis, prope Parisius, hanc fundavit Rex Franciae
xl. vi. (46)	D.	Domus Sancti Pauli in Cathalonia
xl. vii. (47)	D.	Domus Portae Caeli in Cathalonia
xl. viii. (48)	D.	Domus Sanctae Crucis prope Lugdunum in Cathalonia in Geresio
xl. ix. (49)	G.	Domus Scola Dei prope Parmam
l. (50)	A.	Domus Vallis Sanctae
l. i. (51)	A.	Domus Correria infra terminos Carthusiae
l. ii. (52)	G.	Domus <i>Sancti</i> Bartholomei de Riparolio prope Ianuam
l. iii. (53)	F.	Domus Beatae Mariae de Mahort prope Balem in finibus Flandriae
l. iiii. (54)	F.	Domus Sanctae Aedegundis prope Sanctam Audomarum

lv.	(55)	F.	Domus Sancti Honorati prope Abbatis villam in finibus Franciae
lvi.	(56)	E.	Domus Vallis Profundae
lvii.	(57)	A.	Domus Calezii
lviii.	(58)	F.	Domus Montis Sancti Ludoici
lix.	(59)	K.	Domus Lapidis refugii in Ciips in Hungaria
lx.	(60)	A.	Domus Partis Dei
lxi.	(61)	L.	Domus Sancti Laurentii de Padula
lxii.	(62)	F.	Domus Capella Beata Mariae prope Angiam in Hannonia
lxiii.	(63)	K.	Domus Vallis Omnium Sanctorum in Mauburch
lxiiii.	(64)	G.	Domus Sanctae Mariae de Maiano prope Scenas
lxv.	(65)	G.	Domus Sancti Petri prope Albiganam
lxvi.	(66)	A.	Domus Lanceae scilicet Sancti Loci de Lancea
lxvii.	(67)	E.	Domus Boni Passus prope Avenionem quam fundavit Felic recordat <i>dominus</i> Ioban Papan XXII
lxviii.	(68)	F.	Domus Vallis Gratia prope Brug in Flandria
lxix.	(69)	L.	Domus Montis <i>Sancti</i> Michaelis prope Maguntia
lxx.	(70)	E.	Domus Bazzae Villae
lxxi.	(71)	F.	Domus Vallis Sancti Spiritus prope Gosnavim
lxxii.	(72)	D.	Domus Lupatoriae
lxxiii.	(73)	E.	Domus Regatis Fontis Nostrae Dominae in Francia. Hanc quidam Rex Francie fundavit

lxxiii. (74)	G.	Domus Montis Brachii
lxxv. (75)	D.	Domus Beatae Marie prope Katurcsum
lxxvi. (76)	F.	Domus Sanctae Katharina prope Antwerpiam
lxxvii. (77)	K.	Domus Sancti Anthonii de Donis in Ciipe in Hungaria
lxxviii. (78)	E.	Domus Fontaneti prope Belnam
lxxix. (79)	F.	Domus Siilvae Sancti Martini prope Gerardi montem in Flandria
lxxx. (80)	I.	Domus Novecellae in Gruenaurve
lxxxi. (81)	D.	Domus Vallis Clarae
lxxxii. (82)	F.	Domus Sanctae Mariae de Pratis prope Monst- ruelium et Sanctum Iudocum
lxxxiii. (83)	K.	Domus montis omnium Angolorum prope Athasim in Austria
lxxxiiii.(84)	L.	Domus Sancti Albani prope Trevizim
lxxxv. (85)	K.	Domus Vallis Auxilii prope Aggriam in Hungaria dicitur IJerlach
lxxxvi. (86)	K.	Domus Throni Sanctie Mariae in Gannick in Austria
lxxxvii(87)	D.	Domus Mortui Maris
lxxxviii(88)	F.	Domus <i>Beatae</i> Mariae prope montem <i>Sancti</i> Gertrudis in Hollandia
lxxxix. (89)	L.	Domus Monachorum prope Aernhem in Gelria

- xc. (90) H. Domus Sancti Martini prope Neapolim
- xcī. (91) G. Domus Sancti Ieroniimi prope Bononiam. Hanc fundavit venerandus magister Johannes Andreae Doctor Eximius
- xcii. (92) G. Domus *Sancti* Petri de Pontiano prope Taenas
- xciii. (93) L. Domus Sancti Beati prope Confluentiam iuxta Rhenum
- xciiii. (94) L. Domus *Sanctae* Barbare infra muros Colonienses
- xcv. (95) F. Domus *Sancti* Joannis Babtistae prope Diest
- xcvi. (96) H. Domus Ianuae Paradisi prope Guillosson
- xcvii. (97) G. Domus Sancti Spiritus prope Lucam
- xcviii. (98) K. Domus Orti *Beatae* Mariae prope Pergam in Bohemia
- xcix. (99) G. Domus Beringuardi prope Scenas
- c. (100) G. Domus *Sancti* Laurentii prope Florentiam
- ci. (101) E. Domus Sanctae Mariae de Pratea prope Trecas
- cii. (102) F. Domus Vallis Regalis prope Gandavum in Flandria
- ciii. (103) M. Domus Belle Vallis *Sancti* Jacobi in Cathalonia
- ciiii. (104) D. Domus Beatae Mariae Sancti Ambrosii prope Mediolanum
- cv. (105) G. Domus Montis Sanct Marie prope Argentina iuxta Rhenum
- cvi. (106) L. Domus Cella Salutis in Tuchenhuijsen in Franconia

- cviii.¹⁰¹(108) K. Domus Vallis Sancti Michael in Lohel in Hungaria
 cix. (109) K. Domus Gratia Dei prope Stetiin in Saxonia
 cx. (110) L. Domus Montis Sancti Johannis Baptistae prope Friburgum
 cxi. (111) D. Domus Vallis Benedictionis prope Avenionem
 ultra Rhodanum. Hanc fundavit Innocentius
 Papa Sexto ibidem sepultus.
 cxii. (112) F. Domus Montis omnium Apostolorum prope Leodium
 cxiii. (113) G. Domus Beatae Mariae Sancti Jeronimi de Montello
 prope Venetias
 cxiiii. (114) I. Domus Orti Anglorum inter Herbipolim in Franconia
 cxv. (115) D. Domus de Bazzato prope castrum in Cathalonia
 cxvi. (116) H. Domus Sancti Jacobi in Insula Capri in Scicilia
 cxvii. (117) M. Domus Matus Dei prope Londonias
 cxviii. (118) G. Domus Vallis Gratiiosa de Calci prope Pisas
 cxix. (119) H. Domus Sanctae Crucis in Alma Urbe Roma
 hanc contulit ordinis faelicis recordis Urbanus Papa
 Sextus
 cxx. (120) I. Domus Montis Sancti Salvatoris prope Erfordiam
 in Turingia
 cxxi. (121) G. Domus Gorgone scilicet Sancti Gorgonii in Insu-
 la prope Loronu et Pisas
 cxxii. (122) K. Domus Sanctae Trinitatis in Brunam in
 Moravia

---

¹⁰¹ Met de paginaovergang is nummer 107 overgeslagen.

- cxxiii. (123) E. Domus Montis Sancti Andreae prope Tornacum in Piccardia
- cxxiiii. (124) K. Domus Porta Beata Marie prope Asbach
- cxxv. (125) L. Domus Bethleem, inter Ruremunda in¹⁰² Gel riam
- cxxvi. (126) K. Domus Rubi Beatae Mariae prope Luchmuscel in Bohemia
- cxxvii. (127) I. Domus Cella Beatae Marie intra Nurbergam
- cxxviii.(128) I. Domus Vallis Beata Elizabeth pro Ysnacum in Turingia
- cxxix. (129) K. Domus Vallis Josaphat in Dolan prope Obnutet in Moravia
- cxix. (130) K. Domus Paradisi Beatae Mariae prope Danzic in Prussia
- cxixi. (131) I. Domus Orti Christi Nordtingen in Zuevia
- cxixii. (132) A. Domus Petrae Castri in Comitatu Petrae Castri
- cxixiii.(133) M. Domus *Sanctae* Annae prope civitatem Conventensem in Anglia
- cxixiiii(134) I. Domus Claustru *Beatae* Mariae in Hildechem in Saxonia
- cxixv. (135) B. Domus *Sanctae* Trinitatis prope Divionem in Burgundia
- cxixvi. (136) Domus *Sancti* Michaelis Superfluvium Hül prope Hintstam in Anglia

---

¹⁰² Tussen *in* en *Gelriam* is *et* doorgestreep.

- cxxxvii.(137) D. Domus Rosa Beatae Mariae prope Rothomagum
in Normandia
- cxxxviii(138) L. Domus *Sancti* Salvatoris, Novem Lucis in Valle Florum
prope Traiectum inferius
- cxxxix. (139) L. Domus Portus Salutis Sancti Andreae prope Am-
stelredam in Hollandia
- cxl. (140) G. Domus Sanct Jacobi prope Ast in Lombardia
- cxli. (141) G. Domus *Sanctae* Mariae de Gratiis prope Papiani
- cxlii. (142) I. Domus Templi Beatae Mariae prope Lubeke
- cxliiii. (143) C. Domus Vallis Jhesu Christi in Arragonia
- cxliiii. (144) I. Domus Misericordiae Dei prope Francfort
- cxlv. (145) I. Domus Caeli Menia prope Rosteke
- cxlvi. (146) M. Domus Montis Gratie in Anglia
- cxlvii. (147) M. Domus Visitationis Beatae Mariae in Insula
Axalon in Anglia
- cxlviii. (148) L. Domus Beatae Margaretae¹⁰³ in Bazilea
- cxlix. (149) I. Domus Aulae Beatae Marie
prope¹⁰⁴ Memmingen

non quod iam / multi plicatur
domibus ordinis / Ista distinctio
provinciarum non servatur

¹⁰³ Tussen *beata* en *margaretae* is *maria virginis* doorgestrept.

¹⁰⁴ Tussen *marie* en *prope* is *in Anglia* doorgestrept.

Sequuntur domus monialium ordinis
Chartusianorum

i	(1)	c	Domus Bertrandi
ii	(2)	c	Domus Prati Baronis
iii	(3)	c	Domus Prati mollis
iiii	(4)	b	Domus de Pelotes
v	(5)	c	Domus Ceallae Ribandi
vi	(6)	b	Domus Permaniae
vii	(7)	a	Domus Melani
viii	(8)	b	Domus Saletarum scilicet aula <i>Beatae</i> Mariae
ix	(9)	f	Domus Montis Sanctae Mariae prope Gosnaium
		f	Domus Sanctae Annae prope Brugis in Flandria

Multorem¹⁰⁵ ut fertur opinio, suspicatur, et asseritur ordinem Carthusiensem ab ecclesia essa sicut caetera religionum genera confirmatum, vel a summis Pontificibus, qui huc usque fuerunt, nec receptum nec appro[b]atum, sed hactenus sic permissum, nullam pene rationem praetendentium nisi ordinis eiusdem duntaxat rigorem Advertat igitur huius opinionis sequentes argumentum quod in speculo perspicuo proponitur oculo rationis

---

¹⁰⁵ De verhalende lijst van pauselijke privileges verleend aan kartuizerkloosters vanaf p.47 t/m 52 (tot het gebed) komt bijna letterlijk overeen met Van Hasselt, 'Het necrologium', p.146,152 - 154.

quod scilicet dictus ordo, ab anno Domini millesimo LXXXIII (1084), sub tot summis pontificibus, sibi invicem succedentibus, usque ad praesens tempus, absque confirmationis, approbationis, ac notificationis titulo, non potuisse utique perdurasse, quin potius, si tot subortae intermediae, tamque varie tempestates, eidem semper ordini, in contrarium nitentes, accusationesque quamplures, ab adversariis coram summis pontificibus sepe habitae, ventilatae, ac sedatae¹⁰⁶ non essent diu fuisset deletus penitus, et destructus qui magis e contrario, sicut in praesentiarum cernitur in omni regione propicio Deo, domibus, ac personis multiplicatis profecit et crevit in timore Domini nec non de die in diem, magis, ac magis proficit atque crescit, de quo quidem ordine quid antiqui summi pontifices, plures, quam duodecim, unusquisque in suo tempore senserit, patet ex *epistula* superscripta a priore Chartusiae domino Clementi papae sexto super hac materia destinata, et ut ad moderni fere temporis summus pontifex, non solum spiritualibus, sed et corporalibus, dictum ordinem

---

¹⁰⁶ Tussen *ac* en *sedatae* is een vetgedrukte *sed* doorgestreept.

Carthusiensem beneficiis confoventes. Verba vertamus qui videlicet domos dicti ordinis fundaverit, dotaverunt, ac pro structura impensas copiosius tribuerunt de illis [b]reviter perstringemus.

In primis dominus Innocentius papa Tertius. Ille praecipuus canonista, prope Romam egregiam fundavit domum ordinis praedicti, de proprio suo dotavit, et in honore sancti Bartholomei, dicto ordini adiiciens privilegia gratiosa.

Item *dominus* Joannes papa XXII (22), qui Avenione residens super Durentiam iuxta eandem civitatem solemnem fundavit domum, atque¹⁰⁷ plura, et pulcherima dicto ordini concessit privilegia.

Sic et Innocentius Sextus, aliam prope Avenionem ultra Rodanum, propria videlicet curia domum fundavit solemnem, atque dotavit. Sepultus ibidem libertates, et exemptiones ordini praedicto adiiciens valde largas. Is pariter ut fertur a fide dignis spreto pontificio ordine, Carthusiensem intrasset, si a Cardinalibus non fuisset praeventus.

Urbanus quoque Quintus Zelator ordinis maximus unam de septem principalibus ecclesiis scilicet Hierusalem quae alias ad sanctam crucem dicitur

---

¹⁰⁷ Tussen *domum* en *atque* is *puli* doorgestreept.

contulit, et auctoritate apostolica, incorporavit ordini sepe dicto.

Item Gregorius papa¹⁰⁸ XI (11) post illud flebile maioris domus, incendium, anno scilicet Domini millesimo trecentesimo LXX (1370) pro celeri dictae domus reparatione sex millia francorum transmisit proponens ibidem sepeliri, si in Avenione ubisset.

Quid plura omissis Regibus Franciae, Anglie, Bohemiae, Ungarie, et Arragonie, Sciciliae, Navarrae ceterisque Regibus ducibus, et terrarum principibus ac praecipuis ecclesiarum praelatis, quamplurimis etiam nobiles, dicti ordinis domus usque in hodiernum diem fundantibus occurrit venerandus moderni fere temporis doctor magister scilicet Joannes Andreae¹⁰⁹. Is aliquando varias hinc inde a studentibus contra Chartusiensis audierat detractiones, quasi charitati repugnarent, per non esum carni, miniumque ordinis rigorem. Qui tandem perlecto quodam tractatulo nupa edito per egregium phiisicum, magistrum Arnoldum de Nova Villa, continente videlicet inter multa

---

¹⁰⁸ *Item Gregorius papa* is onderstreept.

¹⁰⁹ *Joannes Andreae* is onderstreept.

illic scripta, quod Carthusienses, in suo proposito propter esum carniū bene stare possent, argumentis rationabilibus¹¹⁰ super hoc deductis. Hunc idem doctor magister scilicet, Joannes Andreae, suis legistis, et canonistis, interloquendo sinceriter allegavit, inter caetera sic dicens. “Quare ergo nunc quamplures amicis meis Chartusiensibus, apud quod est beata religio detrahere non verentur.”

Cui etiam tandem doctori pro consilio, a felic record Joanne papa XXII (22) causis urgentibus ad curiam personaliter accesito, dicti Carthusienses occasione data, sua regulares constitutiones, a sede Apostolica quampluries approbatus, et confirmatas propter dominum examinandas, contra calumniatores humiliter tradiderunt. Quibus per singula perscrutatis idem doctor publice contestatus est, se nunquam audivisse, vel legisse, aliquam vitam cum tanta discretione, sobrietate, humilitate, ac caritate institutam. Atque post haec Carthusiensibus in caritate Christi devinctus est, qui non solum aemulos eorum in quantum potuit repressit. Verum etiam solemnem dicti

---

¹¹⁰ Er staat *probabilibus*, maar *proba* is doorgestreept en erboven verbeterd door *rationa*.

ordinis domum, prope Bononiam fundavit, pariter ac dotavit. Quod similiter in Decretalibus de Cartusiensibus mentio plerisque in locis fiat, diligens lector poterit reperire, et haec paura super dicta materia sufficiant pro praesenti.

Sequitur oratio devota pro confervatione loci.

Domine Jesu Christo rex omnipotens, qui elegisti locum istum ad serviendum tibi, et ad tua custodienda praecepta. Da nobis hic pacem et salutem, sanitatem, concordiam, atque caritatem, fac rectores nostros, secundum voluntatem tuam et necessitatem nostram, ut te timeant, et tua praecepta custodientes nos in vera caritate diligant. Custodi locum istum ab omni gravi peccato et scandalo et ab omnibus infidiis, et perturbationibus diaboli. Tu domine qui congregationem istam ad glorificandum nomen sanctum tuum in hoc loco adunari voluisti. Da nobis sanctum angelum tuum de caelo adiutorem qui nos protegat, et defendat ne nostarum patiamur detrimentum animarum. Domine Jesu Christe ne respicias peccata nostri, sed respice ad deprecationem piissimae matris tuae et per intercessionem ipsius, et sancti Archangeli tui Michaelis, *sancti Joanni Bapstisti*, *beatoru* apostol Petri et Pauli omniumque sanctoru tuorum adiuva nos sicut tu necessitatem nostram novisti Salvator mundi, et Patrone noster. Qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas Deus per *omnia etcetera*

Literatuurlijst

Churchill, W.A., *Watermarks in paper in Holland, England, France etc. in the XVII en XVIII centuries and their interconnection* (Amsterdam 1967)

Couteulx le, C., *Annales Ordinis Cartusiensis ab anno 1084 ad annum 1429* VI (Montreuil 1887-1891)

Hoven van Genderen van den, A.J., 'Op het toppunt van de macht (1304-1528)', in: *'Een paradijs vol weelde'*. *Geschiedenis van de stad Utrecht*, Bruin, R.E. de e.a. (red.) (Utrecht, 2000) 113-189

Grauwe de, Jan en Timmermans, Francis, *Prosopographia Cartusiana Belgica Renovata (1314-1796)*, *Analecta Cartusiana* 1-2 (Salzburg, 1999)

Groot de, A.G., 'Zweder en Jacob van Gaasbeek in Zuid-Holland', in: *Zuid-Hollandse Studiën* VIII (Voorburg, 1959) 39-100

Gumbert, J.P., 'De kartuizers en hun Delftse klooster', in: *De kartuizers en hun Delftse klooster. Een bundel studiën, verschenen ter gelegenheid van het achtste lustrum van het Genootschap Delfia Batavorum*, red. Rothfus, R. en Rozemond, A.J.H (Delft 1975) 9-16

Gumbert, J.P., *Die Utrechter Kartäuser und ihre Bücher im frühen fünfzehnten Jahrhundert*, (Leiden 1974)

Hasselt van, L., 'Het Necrologium van het Karthuizerklooster Nieuwlicht of Bloemendaal buiten Utrecht', in: *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht* IX (Utrecht 1886) 126-392

Laurentius, T., *Watermarks 1650-1700 found in the Zeeland Archives* (september 2007)

Leeuwenberg, H.L.Ph., 'Westmaas, een kartuizer nederzetting in de Hoeksewaard', in: C. Dekker e.a. (red.), *De kerk en de Nederlanden* (Hilversum 1997) 297-313

Muller Fz. S., 'De aankoop der Hollandsche handschriften van Sir Thomas Phillipps te Cheltenham', in: *Bijdragen voor Vaderlandse geschiedenis en Oudheidkunde* III (1889) 104-122.

Sanders, J.G.M., *Waterland als woestijn. Geschiedenis van het kartuizerklooster 'Het Hollandse Huis' bij Geertruidenberg 1136-1595*. *Hollandse Studiën* 25 (Hilversum 1990)

Scholtens, H.J.J., 'De priors van het Karthuizer klooster Nieuwlicht bij Utrecht', in: *Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht* 53 (Utrecht 1929) 302-357

Scholtens, H.J.J., 'Necrologie van de Utrechtse kartuizers', in: *Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht*, 71, (Utrecht 1952) 97-150

Vermeer, H.B.C.W., *Het tractaat 'Ortus et decursus ordinis Cartusiensis' van Hendrik Eggher van Kalkar. Met een biographische inleiding* (diss. Leiden 1929)

Archivalia:

Utrecht, HUA, T1006-3: archief van het kartuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht, inv.nr. 1: Oude of eerste cartularium

Utrecht, HUA, T1006-3: archief van het kartuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht, inv.nr. 2: Tweede cartularium

Utrecht, HUA, T1006-3: archief van het kartuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht, inv.nr. 3: Chronicon seu fundatio Cartusiae Ultraiectinae, kronieken en aantekeningen betreffende het klooster Nieuwlicht, (eind 16^e eeuw).

Utrecht, HUA, T1006-3: archief van het kartuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht, inv.nr. 4: Anniversarium Carthusianorum Vallis novae Lucis Sancti Salvatoris Ultrajectensis, necrologium, samengesteld door Henricus Bor, ca. 1440, met gegevens vanaf 1391, bijgehouden tot en met 1580.

Utrecht, UBU, Charterdoos I, no7, hs.1653. Fragment van de voorrede van het Liber Benefactorum van het klooster Nieuwlicht. (Omstreeks 1407).

Afbeeldingen:

Voorblad: Kartuizer schrijvend in zijn cel. Naar een miniatuur van Jan van der Moere in een handschrift uit de 15e eeuw, vervaardigd door de kartuizers van Gent. Bewaarplaats: Brussel, Koninklijke Bibliotheek, hs. 9121-23, fol. 67r^o. Afbeelding uit:
<http://www.cartusiana.org/?q=node/2146>.

Afb.2: Gezicht op het Kartuizerklooster Nieuwlicht te Utrecht. Fotoreproductie van een tekening van Jan Stellingwerf uit ca.1725 naar een onbekende oudere tekening uit ca. 1600, in het handschrift van Andries Schoemaker, Beschrijving de Stad Uytregt, deel II, fol..239. Afbeelding uit:
http://www.hetutrechtsarchief.nl/collectie/beeldmateriaal/fotografische_documenten/1550-1560/37650

Afb.3: Detail van de stichtingskroniek van Nieuwlicht.
Utrecht, HUA, T1006-3: archief van het kartuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht, inv.nr. 3: Chronicon seu fundatio Cartusiae Ultraiectinae, kronieken en aantekeningen betreffende het klooster Nieuwlicht, (eind 16^e eeuw) p.1.

Fundatio Carthusiae Ultraiectinae

**Stichtingskroniek van het kartuizerklooster Nieuwlicht bij Utrecht
Transcriptie en historisch commentaar**

**Emmanuele Mores
Master Middeleeuwse Studies
Studentnummer 3006727
e.mores@hotmail.com
Universiteit Utrecht
Juli 2009**

**Onder begeleiding van
dr. A.J. van den Hoven van Genderen
dr. K. van Vliet**

*Carthusia nunquam reformata
quia nunquam deformata.*

De Kartuis werd nooit hervormd
omdat ze nooit werd misvormd.

Paus Innocentius XI (1676-1689)

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Deel I	
De Orde der Kartuizers	2
Domus Novae Lucis (1391-1579)	5
Deel II	
Het handschrift	10
Transcriptie en Historisch commentaar	17
Literatuurlijst	83

